

SLOVAN

**MESEČNIK ZA KNJI-
ŽEVNOST, UMETNOST
IN PROSVETO**

LETO XI.

1913 - 9

VSEBINA.

† Josip Premk: Pri večerji	259	Književnost:
† Emil Hojak: Maj in raj	266	Anton Novačan: <i>Naša vas</i> II. del. — Milčinski
Petr Bezruč-Fran Albrecht: Jaz 267		Fran: <i>Volkašin</i> . — Badiura Rudolf: <i>Na Triglav</i> , v
Prostoslav Kretanov: Spomini na		kraljestvo Zlatorogovo.
Josipa Cimpermana	268	Literarna društva:
Milan Plut: Po macedonskem bo-		„Matica Slovenska“. — Hrvatska in srbska
jišču	270	kritika o knjigah „Matice Slovenske“ za l. 1912. —
Radivoj Petruška: Dobra letina 272		„Socijalna Matica“.
Josip Kozarac: Mrtvi kapital	275	Jubilej:
Fran Žgur: In šel je v noč	280	Vatroslavu ob sedemdesetletnici.
Dr. Janez Mencinger v Kranju	281	Gledališče:
A. Funtek: Konec prve noči	282	Letošnja gledališka sezona.
Listek	283	Raznoterosti:
		† Josip Premk. — † Nikola Aleš. — Dr.
		K. Glaser.

NASE SLIKE.

Umetniški prilogi: François R.: **Kozaki** (str. 257). — Srečko Magolič st.: **Jesensko solnce** (str. 273). — Melita Rojic: **Kranjsko dekle** (str. 281). — Tomislav Krizman: **Fra Grga Martić** (str. 265), na smrtni postelji; znani bosenski frančiškan, pesnik „Osvečnikov“, borec-redovnik iz turških časov Omer-paše (1850 sl.). — B. Brinšek: **Aljažev Dom v Vratih** (str. 275) in „Triglav“ (str. 277) iz knjige Badiurove (gl. Listek). — † Jos. Premk (str. 259). — **Vinjeta** (str. 269).

Nenaročenih rokopisov uredništvo ne vrača!

Naročnina „Slovana“ znaša na leto 12 K, na pol leta 6 K, na četrt leta 3 K. Posamezni zvezki po 1 K 20 h. Dijakom je naročnina znižana 10 K letno. Za Nemčijo 13 K 50 h, za druge države 15 K. — **Cena inseratom:** Dvostopna petit-vrsta 30 h za enkratni natis; za večkrat po dogovoru.

FRANÇOIS R.: KOZAKI.

REVERSE SIDE

5

6

† JOSIP PREMK, SLOVENSKI PISATELJ.

JOSIP PREMK:

PRI VEČERJI.

Gospod Rado Potokar je bil notar, priljubljen in spoštovan po vsem tistem provincialnem mestecu, kjer je veljala elita njegove sorte za neko posebno in vzvišeno vrsto prebivalstva. Kot sin davčnega uradnika se je čutil takorekoč že po rojstvu poklicanega med to malomeščansko gospodo in naposled se mu je res posrečilo, priklopiti k tej svoji časti še precejšnjo vsoto denarja, ki ga je prinesla za doto njegova soproga Lina. Tako si je sezidal gospod notar Potokar nekako na kraju tistega mesteca lično vilo, obdano od sprednje strani z vrtom in sadnim drevjem, zadaj pa s smrekami, ki so obetale, združiti svoje čvrste pahljačaste veje nekoč v senčnat in prijeten gaj.

V tistem udobnem domu je živel notar Potokar, visok, rdečeličen mož z zlatimi naočniki; nekoliko osivela brada mu je padala globoko po prsih; prošli Božič je izpolnil šestdeseto leto, in da mu niso na temenu že tudi izpali lasje, bi lahko veljal za precej mlajšega; nasprotno pa njegova soproga Lina nikakor ni mogla prikriti približno iste starosti. Obraz se ji je zgubančil že davno v drobne, nekoliko orumenele gube, ustnice so ji zbledele in splahnele, oči pa so se ji svetile pod redkimi obrvmi v meglenem, dasi vedno dobrodušnem sijaju. Bila je od svojega soproga dokaj drobnejša in popolnoma njene rasti je bila tudi njuna hči Vida, ki je samevala takrat v triindvajsetem letu svoje starosti, dočim

se je bližal njen brat Riko tridesetim, a bil kljub svoji čedni zunanosti in dobri službi še vedno zakrknjen samec. Bil je že okrajni sodnik, ponosen in osoren človek kakor oče; in ker je opazala mati često tudi pri Vidi* slične lastnosti, se je na tihem čudila, da je bil njen mlajši sin Milan vsem trem tako nesoroden. Tih in plah se je komaj upal izgovoriti glasno besedo in njej se je zdelo, da vedno nekaj premišluje. Pozneje, ko je odšel na Dunaj in je prihajal domov ob počitnicah, je ta njegova plahost sicer nekoliko izginila, zamišljenost in neka mračnost pa je še vedno sanjala v njegovih očeh. Od početka je mislila, da je temu vzrok slabi napredek pri njegovih študijah; kajti dasi se je posvetil pravu kakor njegov starejši brat, je živel vendar na Dunaju že tri leta brez vsakega izpita. Naposled so zvedeli, da se sploh ne briga za svoje študije, ampak ukvarja s čisto drugačnimi stvarmi. Oče ga je resno opozoril in posvaril, pa bilo je menda zaman, kajti tudi tistikrat se je vrnil brez izpita. Nekaj dni je pohajal po okolici sam in ne brigajoč se za nikogar; ko pa je ob neki priliki razložil očetu, da ga je namenil za napačen poklic, mu je povedal oče v obraz, da je potepuh in pustolovec, ki ni vreden, da bi živel pod njegovo streho. In takrat se je poslovil na kratko, odšel, da nikdo ni vedel kam, in ni ga bilo nikoli več. Mati se ga je sicer še spominjala z ljubečim srcem in bilo ji je žal, da je zašel na tako napačno pot, očito pa ni nikoli izrekla zanj prijazne besede, ker je vedela, da ga sovraži in zaničuje vsa rodbina. Tako bi bili nanj pozabili najbrže popolnoma, da ga niso od časa do časa omenjali časopisi. Vse tiste časopise je mati vestno shranjevala in jih zaklepala najskrbneje; včasih pa, če je bila doma ravno popolnoma sama, jih je razložila pred seboj ter čitala zopet in zopet. Tako lepo in toplo je bilo pisano o njem in ob takih trenutkih je čutila bolj ko drugače, da je Milan mogoče vendar dobrega in plemenitega srca in mu delajo krivico. —

Toda on je odšel in je hodil Bog ve kod. Pozabil je na dom, kakor da ga ni nikoli poznal, in ni se jih spomnil niti z najneznatnejšim pozdravom. In to je bilo očetu po volji, kajti skoro bal se je, da bi se zopet prikazal in jim s svojim potepuškim življenjem omadežal vso svetlo čast in spoštovanje. Notar Potokar je bil celo tako previden, da je spravil njegovo sliko, ki je stala prej na njegovi pisalni mizi, v starinsko omaro, postavljeno zunaj na hodniku; kajti lahko bi se zgodilo, da bi ta ali oni izmed posetnikov

povprašal po njem, na kar bi bilo gospodu Potokarju kaj težko odgovarjati. Zato je izginil za njim vsak sled; a nesreča je hotela, da se je povrnil izgubljenec ravno v času, ko bi ga bil videl notar Potokar skoro rajši na drugem svetu.

Dasi sta namreč služili hišna in kuharica pri notarju Potokarju že nekaj let, sta vendar na tihem tarnali obe, da nista imeli toliko posla še nobene praznike kakor tisto Veliko noč. Prišel je notarjev brat, ki je bil zdravnik prve čase tam nekje na Češkem, zadnja leta pa na Štajerskem. Pred kakimi štirimi leti ga je nekoč že posetil, a takrat je prišel sam, to pot pa je pripeljal s seboj tudi ženo in svojo devetnajstletno hčer Vero, ki ji je dvoril Ivan na vse mogoče načine. Dasi je bila njegova sestrična, mu je bila vendar čisto neznana, kajti videl jo je prvič v življenju in mladi doktor si je takoj priznal, da ima kaj lepo sestrično.

In tako je bila zbrana v jedilnici krog dolge, belo pogrnjene mize vsa gospoda. Zunaj je bil sicer pomladanski večer, a gospodični sta bili v lahni obleki; skrbno so bila zaprta vsa okna in v peči je plapolal ogenj, kakor da vihrajo zunaj snežni meteži. Pod stropom je žarel lestenec v skoro prebogati luči, stekleni privezki so metali svoje mavrične žarke na porcelan in vitke kozarce, ki so v neredni vrsti stražili večje in manjše krožnike, zrak pa je bil poln tistega vonja, ki je najbolj razdražljiv in neprijeten — praznemu želodcu.

Že tretjič je servirala hišna Kati in ko je vzela krožnik izpred notarja Potokarja, se je nagnila k njemu tako previdno, da ni nikdo opazil pregiba njenih ustnic. Samo notar Potokar, ki je baš isti hip dvigal kozarec črnine, je postavil čašo tako nerodno nazaj, da je pljusknilo vino čez rob, na to pa se je oprostil družbi za kratek hip in odšel z namrženimi obrvmi.

In ko mu je zunaj na hodniku povedala še enkrat, je pobledele in se plaho ozrl na vrata, pa k sreči jih je za seboj zaprl, da gospoda v sobi ni mogla slišati ničesar.

„Spodaj pred vrati, pravite?“ jo je povprašal nemirno in ji srepo gledal v oči.

Služkinja pa je zopet prikimala.

„Prinesite svečo — in — in — molčite — ne povejte nikomur. Za vsak slučaj — — prižgite luč v — tisti zadnji sobi, kjer je — spal včasih. — Če vas vpraša žena — ali — ali kdorkoli, recite — nekdo je želel — govoriti, nekdo — — ki ga ne poznate.“

Služkinja je prižgala svečnik, ki je bil k sreči ravno na polici pred ogledalom na hodniku,

in nato je odšel gospod Potokar počasi nizdol po stopnicah. Roka se mu je nekoliko tresla, da je plamenček na sveči vztrepetal in se majal na desno in levo; ko pa je zagledal pod stopnicami njegovo precej visoko v površnik zavito postavo, je stisnil ustnice in za las je manjkalo, da ga ni pozdravil z najrobatejšo besedo. Posvetil mu je v obraz in je videl, da se je v treh letih precej izpremenil in postaral. Njegovo obrito lice je bilo koščeno in udrto, v temnih jamah so strmele velike mračne oči, preko senec pa so se mu usipali izpod zaprašnega širokokrajnika razmršeni lasje.

Ko je zagledal očeta, mu je prikimal in se dotaknil z dolgimi prsti klobukovih krajev.

„Mislim, da ne motim,“ je izpregovoril — „vsaj s takim namenom nisem prišel. Slučajno me je pripeljala pot tod mimo in luč v oknih me je poklicala. Da govorim odkritosrčneje: poklicalo me je srce; če priroma popotnik mimo rojstnega doma, gotovo pogleda, če še živi njegova mati. Pravico za to ima vsak in menda tudi jaz. Samo to in nič drugega, samo par besed, da ne bo mislila name s črno mislijo še ob poslednji uri, kajti mnogokrat sem čutil, da jo žalim s svojo trdovratno odsotnostjo.“

In ne da bi pričakoval kakega očetovega odgovora, je stopil na prvo stopnico in hotel navzgor, toda oče, ki ga skoro ni razumel, ga je naglo prijel za ramo in pridržal.

„Prav imaš, a prosim te, pojdi v svojo sobo, odpočij si nocoj, vidim, da si prašen in truden, jutri pa se pogovori z materjo!“

„Ne razumem vas,“ je skimal in se začudeno ozrl gori po stopnicah, kajti iz obednice se je zaslišal glasen smeh. „Zdelo se mi je,“ je dostavil — „in zaradi tega naj čakam do jutri? — No, tudi prav.“

Nato je odšel počasi navzgor po stopnicah in po razsvetljenem hodniku naravnost do zadnjih vrat. Oče je šel ves čas za njim, kakor da mu ne zaupa, in ko sta stopila v sobo, kjer je že gorela luč, mu je primaknil stol.

„Sedi, sedi, tudi večerjo dobiš takoj, samo lezi potem na posteljo in jutri — — jutri — počakaj, da pride mati sama semkaj.“

Na to je pazno in tiho zaprl za seboj, Milan pa je gledal po sobi in skimaval z nasmehom.

Tam ob desni je stala postelja pregrnjena še vedno s tisto rdeče rožasto pregrinjačo kakor nekdanj, in miza, ogledalo nad umivalnikom, vse natanko na istem mestu in tako kakor pred tremi leti.

Ali so mar slutili, da se nekoč še povrne in mu bo prijetno, če najde vse v tistem preprostem redu kakor nekdanj?

Odprl je miznico. Par zaprašeni zakonik ga je spomnilo tistih dolgočasnih ur, ko se je izkušal in silil poglobiti v stvar, ki mu je bila na svetu najbolj zoprna, potem pa je odprl okno, kajti zdelo se mu je, da ni bila soba že dolgo prezračena.

Košate smreke so mu sicer branile vsak razgled v daljo, ali njemu je bilo vendar, kakor da vidi daleč . . . daleč tja po polju in travnikih, kjer so se porodile v njegovi duši prve sanje . . .

Tako se mu je zdelo, kadar je mislil na srečne upe, ki jih je presanjal na tistem polju, a da so prijadrili tako smelo v njegove misli, je bilo krivo tisto skrito hrepenenje, ki je že davno tlelo v njegovi duši . . .

Pa odkod in zakaj je prišel tisti klic, ki ga je sledil kakor slepec dehtečo potujočo rožo? Nikoli ga ni spoznal, nikoli ni njegov glas razločno in jasno zazvenel v njegovo srce, samo vabilo ga je in on je čutil, da mora obogatiti svojo dušo in ves svet s tisto nebeško lepoto, o kateri je klical in prepeval glas Bog ve od kod . . .

Tako se je udal, ker je čutil, da se mora pokoriti trdim zahtevam svojega hrepenenja, in ja upal na srečo, ki je ni užival nikoli, a v njem je živela vera, da je storil, kakor je moral storiti, in je nastopil pot, ki si jo je izvolilo srce ob rojstvu. Težka in mučna je bila ta pot, še spomini nanjo so bili tako temni in žalostni, da jih je Milan nerač obujal. In vendar bi bila lahko tako lepa in solnčna, nikoli bi ne motil njegovega življenja obup in kes, ko bi ljudje hoteli razumeti, da je tudi poet nekako bitje, ki je vredno, da živi.

S takimi mislimi se je ukvarjal Milan Potokar samo ob trenutkih, kadar se je z vso trpkostjo zavedal svojega stanu, drugače pa se je ukvarjal s problemi, o katerih se ni sanjalo modrijanom. To pa radi tega, da je imel v kaki družbi priliko dokazati, kakor da v njegovih možganih ni vse v redu. In če se mu je posrečilo, je bil zadovoljen, kajti potem je vsaj z upravičeno smelostjo trdil vsak pisar, da se ukvarjajo z literaturo samo bedaki in norci. Seveda je bila taka trditev zelo nevarna in kočljiva, posebno takrat, kadar je Milan Potokar navedel pogovor na to samo radi tega, da je lok potem obrnil. Sicer je vedel, da rani „javno moralo“ v obeh slučajih, a v hipih tiste strašne zavesti, da hlina ta svetla javnost svoje pravo mnenje zgolj

iz principa in lastne koristi, je posvetil brezobzirno v najbanalnejši kot. Da si s tem ne pridobi prijateljev, je vedel, zavedal pa se je tudi, da jih v tisti družbi ne bo nikoli iskal. Saj jim je bil povsem nesoroden, vsaka beseda, ki jo je izgovoril, je padla med nje kakor vrana med preplašene golobe; Milan Potokar je celo opazil, da je še način njih govorjenja, hoje in vsega, kar je spojeno z njih življenjem, nekako umerjen in predpisan, da jih tujec lahko spozna že potem in na prvi hip loči od raznih Potokarjev. Včasih se je zgodilo, da je dolgo opazoval tega ali onega, še njegovo mežikanje si je dobro zapomnil in ko je stopil doma pred zrcalo in pomežiknil kakor tisti človek, je mežikal v zrcalu nekdo, ki se je smejal vsemu svetu... Tako je spoznal, da se ne more izpremeniti niti po svoji zunanosti, kaj šele po svojem srcu. In vendar je gledal Milan Potokar včasih v čuden dvom: omahoval je na svoji klavni poti in bal se je, da bo bodočnost še temnejša. V duši mu je gorelo volje in hrepenenja, razmere pa so govorile o vsakdanjem kruhu, da je videl Milan Potokar svojo srečo daleč za gorami. In vendar je romal za njo po tistih čudnih cestah, ki so se vzpenjale v same strmine.

Takrat, ko je hodil po tistem polju in mu je bilo vse to življenje še tuje in neznano, je sanjal drugače o svoji bodočnosti. Da je vedel že takrat, kako mislijo in sodijo ljudje o človeku, ki želi izžeti v njih duše svojo srčno kri in jim povedati, česar sami nočejo ali ne morejo čutiti in videti, bi morda ne odšel na to žalostno setev. Pa saj bi se bil lahko vrnil in nastopil drugo pot tudi pozneje; ali kakorkoli in kadarkoli je poizkusil, je spoznal, da bi se osmešil kakor človek, ki bi izkušal živeti brez srca. —

Milan Potokar je slonel na oknu in zdelo se mu je, da je od tega že dolgo... dolgo, kar je zadnjič gledal v tiste smreke. Koliko izkušenj, koliko doživljanj je šlo preko njegovega življenja in nocoj se mu je zahotelo naenkrat, da bi vsaj en večer, vsaj nekaj časa gledal v tiste obraze, ki jih je bil nekdanj tako vaju, a tudi tu je vse mrzlo in tuje, kakor je slutil...

Služkinja je odprla vrata in je postavila na mizo večerjo.

Milan se je zganil skoro prestrašeno in se okrenil.

„Ali je hladno, gospod Milan, da se ne slečete?“ ga je vprašala prijazno.

Milan je pogledal po sebi in je opazil, da je še vedno v površčiku in pokrit.

„Saj res, prav imate. Kaj pa moja mati in sestra?“

Služkinja je skomizgnila z rameni, potem pa malovažno dostavila:

„Po navadi. Nocoj so vsi veseli, pa saj vam je gotovo povedal že oče, da imamo goste.“

Milan je odkimal in vrgel klobuk in površčik na posteljo.

„Vaš stric je vendar tukaj —“

„Moj stric? A, tisti zdravnik, bogme, da ga komaj poznam.“

„In žena in hči —“

„Oho! In kdo še?“

Služkinja se je zasmejala.

„Kdo neki, saj je še teh dovolj, toliko je dela —“

„Verjamem, verjamem,“ jo je prekinil Milan in sedel na rob postelje. „Ampak povejte mi vendar, draga Kati, kakšne obraze so napravili vsi ti ljudje, ko ste jim povedali, da sem spodaj jaz?“

Zdaj je bila hišna Kati nekoliko v zadregi.

„Saj sem povedala samo gospodu —“

„A tako, jaz pa sem mislil, da ste veselja priplesali v sobo in oznanili na vse grlo, da je prišel najmlajši gospod Potokar.“ Postal je nekam dobre volje in hotelo se mu je, da bi se šalil in norčeval iz vsakega, ki bi prišel v njegovo bližino.

„Torej pravite, da ni bilo tako. Že vidim, da me slabo spoštujete; sicer pa še ni zamujeno, in če storite, kakor sem vam povedal, se mi prikupite, da vas ne pozabim do konca dni.“

Hišna pa se je umikala in smejala.

„Ne morem, gospod so mi zapovedali, da ne smem povedati nikomur —“

„Že verjamen,“ ji je zopet segel v besedo.

„Zelo ste poslušni, zato pa uživajte dopadenje pri Bogu in pri ljudeh, samo pri meni ne. No, le pojdite in pozdravite vso družbo! Recite, da jim želim dober tek, če prav ni več v modi. Tako recite, lahko noč!“

Hišna je smeje odšla, Milan pa se je stisnil za prsa in senci, toda kašlja le ni mogel zadržati. Stopil je naglo k umivalniku, toda tisti-krat so mu prsa prizanesla: niti kaplja krvi se ni prikazala na njegovih ustnicah, le globok in golčoč kašelj je neprijetno odmeval po sobi.

Ko mu je odleglo, je legel na posteljo in zatisnil oči. Na čelu so se mu svetile znojne kaplje, čez ves obraz je bila razlita voščena bledica, prsa pa so mu hropla trudno in nemirno. Roke je položil ob sebi, kakor da je brez moči, blatni črevlji so počivali na njegovem površčiku

in široka, črna kravata je žalostno visela ob oguljenem telovniku.

To je bil eden izmed trenutkov, ki se jih je najbolj bal. Truden in izmučen, da so mu omahovale misli, ko so se komaj zbudile, je moral gledati v čas, ko bodo morale poleteti visoko ko beli oblaki, dasi so sestre ranjenim pticam, ki hočejo v sinji azur, a se dvignejo od tal komaj za ped. In s tem črnim občutkom se je bratila slutnja, da je blizu svojega konca. Bal se ga ni, čemu neki, a žal mu je bilo za vso dolgo prehojeno pot, ko ga ni osrečil niti žarek tiste velike zvezde, ki jo je želel gledati ob svojem koncu.

V prsih ga je stisnilo vnovič, da je zaškrtal z zobmi in se sklonil, potem pa je stopil k oknu in ga zaprl, ker je vedel, da je hladni nočni zrak preoster za njegova bolna pljuča. In vendar mu je bilo žal, da je prišel pod to streho, čutil se je tako osramočenega in ponižanega, da ni našel niti ene primerne misli, kako bi jim to poplačal.

Naposled je sedel k mizi, odrinil krožnike, da se je razlilo po prtju in si natočil rdečega vina ter pil v dolgih krepkih požirkih. Ko je izpraznil kozarec do dna, je stopil pred zrcalo, segel s prsti v kuštrave lase, da jih je zmedel še v večji nered, potem pa stopil z nekako zadovoljnim smehljajem proti vratom. Ko je šel zunaj po hodniku proti obednici, je stiskal ustnice v tako čudno potezo, da je bilo težko razbrati, ali pridržuje smeh ali jezo. Šele pred vrati se mu je zmračil obraz zopet v tiste mirne poteze, ki so bile pri njem običajne; ko pa je odprl vrata na stežaj, so za hip govorile samo njegove prezirljivo se smehljajoče oči.

„Pozdravljeni!“

Milan Potokar se je moral nato obrniti nekoliko v stran, ker se je skoro glasno zasmel, kajti različni način začudenja in presenečenja, ki je spačil naenkrat vse obraze, je bil tako smešen, da si je Milan Potokar priznal, da je bilo že samo zaradi tega prizora vredno, stopiti v jedilnico.

Notar Potokar je buljil vanj in ustnice so se mu pregibale, kakor da so mu primrznile v grlu vse besede, tudi njegova žena je neverjetno zmajevala z glavo, sklepala roki kakor k molitvi in gledala zdaj Milana zdaj soproga, naposled pa celo starejšega sina Ivana, ki je v prvem začudenju planil po konci, potem pa ostal nem in blede v isti pozi, kakor da so se mu strdili vsi udje. Najmanj presenečenja je kazal še zdravnik,

ki ga je spoznal takoj pri vstopu in se mu celo nasmehnil.

„Pozdravljeni, sem dejal,“ je ponovil in se jim poklonil, kolikor je bila to njegova navada — „a kakor vidim iz splošnega začudenja, me menda nikdo še ne pozna. Dovolite mi torej, da se vam kar najponižneje predstavim — jaz sem Milan Potokar —“

„Vi ste Milan Potokar?!“ je viknila njegova sestrična Vera in presenečena razprostrla svoje lepe oči, zdravnik pa je bušil v glasen smeh.

„Imenitno! Le bliže, Milan, le bliže, saj midva se že nekoliko poznavava,“ ga je povabil k mizi in mu sam donesol stol iz kota.

„A kaj takega,“ je siknila sestra Vida in ga ošvrknila z razžaljenim pogledom, ki pa ga Milan ni opazil. — Razgovarjal se je ravno s sestrično Vero, s katero sta si bila še popolnoma neznana.

„Kaj ga boš vikala, saj je vendar tvoj bratranec,“ je opozoril hčer zdravnik, kar pa je spravilo Vero skoro v zadrego. Povesila je oči in je zardela.

Milanu, ki je sedel poleg nje, se je zdelo, da prihaja toplota njenih lic celo do njegovega obraza.

„Tvoje pesmi mi zelo ugajajo,“ je dejala po kratkem molku in ga boječe pogledala.

„Kako moreš govoriti tako neumnost,“ je siknil mladi dr. Ivan Meršon.

„Isto bi vprašal tudi jaz tebe?“ mu je naglo odvrnil Milan — „dasi o svojih delih nisem sam sodnik.“

„In menda še manj o svojih dejanjih in početjih,“ je jezno dostavil Ivan, kakor da hoče naenkrat izkazati vso doktorsko zmožnost.

„To pa čisto gotovo ne, ker ne maram pozirati zaslužka notarjem in advokatom.“

Ivan je poblede in se je vgriznil v ustnice, Vera pa se mu je smejala, kar ga je še bolj razjezilo.

Zdaj je prišel do besede tudi notar Potokar.

„Mislim, če si napravil prvo nedostojnost, da opustiš vsaj nadaljnje, sicer bi ti svetoval —“

Tu je posegel vmes zopet dobrodušni stric.

„Kar nič se ne razburjaj, kaj bi! Vsak človek ima svoje muhe in manire, literati pa so v tem seveda še posebno prizadeti. Jaz izvajam to vse z medicinskega stališča, kar je gotovo edino prav. Prenapetost možgan, živčno razdraženje, saj pravim, in potem pride tako —“

„Potem pa naj taki duševni bolniki ostajajo v sebi primerni družbi,“ je dejal Ivan in se zaničljivo ozrl na Milana. Ta je poblede in je

hotel nekaj razburjeno odgovoriti, a takrat so se mu stresla ramena in iz prsi mu je udaril silen kašelj. Pritisnil je s prsti na usta, a še predno je mogel potegniti iz žepa robec, mu je potekel preko roke curek krvi.

„Saj pravim, saj pravim,“ je mrmral zdravnik in hitel za Milanom, ki je skoro oddirjal iz sobe. Po vsem hodniku je pustil krvav sled in in ko je prišel v svojo sobo, je bil poleg njega že tudi stric, ki je skrbno opazoval vsak njegov trepet, naposled pa ga je potrepal po rami.

„Katar, pljučni katar, zelo hud, vraga, da bi bila tukaj vsaj kuharica s slano vodo.“

Pa ni bilo treba slane vode, kajti ko je po-nehaj kašelj, je bilo pri kraju tudi s krvjo.

„Zdaj pa le mirno in v posteljo,“ mu je skrbno naročal — „že pošljem tudi kuharico s slano vodo.“

Nato mu je še enkrat prikimal in odšel. Mesto kuharice pa je kmalu na to vstopila mati.

Bila je bleda in ko je zaprla vrata za seboj, je obstala in ga gledala nekaj časa brez vsake besede. Roke, ki jih je držala sklenjene na prsih, so se ji tresle in tudi ustnice so ji trepetale, da se je Milanu globoko zasmilila.

„Sedite,“ je dejal in ji primaknil stol, toda mati ni sedla, ampak stala še vedno tam pri vratih in ga gledala z ljubečimi očmi.

„Saj ni bilo nič hudega,“ jo je potolažil — „tega sem že vajen.“

In mati je sedla, ne da bi odmaknila pogled od njega.

„Moj Bog, Milan,“ je vzdihnila — „ako že ne zaradi sebe, vsaj zaradi mene prični drugačno življenje!“

Milan je pričakoval od nje očitvidno vse drugačnih besed, kajti žalost je zasenčila tudi njegov obraz in glavo je sklonil na prsa, kakor da se ji ne upa pogledati v oči.

„Glej, tako si izgubljen, kakor da nimaš na svetu nikogar svojih in vendar bi bilo lahko vse drugače.“

Milan je povzdignil glavo in jo pogledal očitajoče.

„Mislil sem, da ste vsaj vi, ki mislite in čutite z menoj, zdaj vidim, da sem se varal.“

„Nikakor ne! Ti veš, da sta mi bila oba enako draga, ti in Ivan, in še nocoj, ko sem te zagledala vstopiti tako revnega in slabega, me je zbolelo v dno srca, da si moj sin kakor on, a ravnaš, kakor da nas hočeš nalašč jeziti in vznemirjati.“

„Vidim, da me ne razumete.“

„Pač, Milan! In ko bi bilo, kakor bi hotela jaz, bi ti ne bilo treba nikamor, pa se pečaj potem s čimerkoli, samo da bi te ne videla v revščini in bedi, oče pa je drugačen. Saj ga poznaš, in veš, da je pri svojih sklepih trd kakor kamen. Ukloni in udaj se ti, saj je še čas; če si zamudil par let, ti oče tudi gotovo odpusti, če mu poveš, da si se premislil in hočeš ravnati, kakor hoče on. In tako boš zopet zadovoljen in srečen.“

„Ne vem, mati, če bi bil zadovoljen in srečen. Moja sreča ima drugačno pot, kakor je ta, na katero me sili oče.“

Mati se je žalostno zagledala v tla in ko je Milan gledal v njen obraz, je videl, da se je postaral in zgubil. Rad bi bil ustregel vsaki njeni misli, rad izpolnil vsako njeno željo, saj je čutil, da je to edino bitje, ki ga je kdaj resnično ljubilo in mu želi gotovo tudi sedaj samo srečo, a življenje in čas ju je nekoliko odtujil. Poleg tega pa se je tudi zavedal, da bi se kmalu zopet izneveril, tudi če bi se za nekaj časa udal njenim nasvetom.

„Nikoli nisem mislila, da bo prišlo tako,“ je zavzdihnila naposled in ga pogledala proseče.

Vrata so se odprla in Ivan je obstal na pragu z mračnim, nezadovoljnim obrazom.

„Oče vas kliče,“ je dejal zamolklo in se takoj na to zopet obrnil.

„Pojdite, mati, saj ste čuli, da vas pogrešajo, menda zaradi tega —.“ Hotel je izreči nekaj osornega in mati je uganila, kaj ima v mislih.

„Ne, ni tako napačen tvoj oče,“ je dejala in vstala — „saj ga poznaš. Torej stori Milan, kakor sem ti dejala, in povej mu jutri, da postaneš zopet miren in srečen!“

Milan ji je prikimal in ji podal roko. Dolgo je držal njeno desnico v svoji, nato se je obrnil v stran, ker oči so mu postale tople in solzorosne.

Tako je stal dolgo nepremično kakor kip, potem pa je natočil kozarec vode in ga izpil v dušku. Šumelo mu je po glavi in v prsih mu je gorelo jeze in ponižanja. Naposled pa se mu je zmračil obraz v tiste mirne trpke poteze. Oblekel je površnik, vzela klobuk in palico ter odšel tiho iz sobe.

Na hodniku ni bilo nikogar; šele ko je odpahnil vrata, ki so bila zapahnjena samo za silo z železnim zatikačem, se mu je zdelo, da so se odprla vrata gori v jedilnici, in dasi se je okrenil in stopil čez prag kar najhitreje, ga je Vera vendar opazila.

Stekla je nizdol po stopnicah in ga dohitela sredi vrta.

Šel je z dolgimi, nemirnimi koraki, s palico kakor romar in klobuk si je potisnil na desno stran, da so mu preko levega senca padali lasje v bogatem valu.

Ko je zaslišal za seboj njene nagle korake, se je obrnil in ji gledal v drobni obraz, ki se je svetil v mesečini, z začudenimi očmi.

Vera pa je razburjeno segla po njegovi roki.

„Ti odhajaš, vem, razžalili so te, toda jaz ne, jaz ne. Ne hodi vendar, vsaj zdaj ne, po noči!“

Milan se ji je smehljaj z bolnim, trudnim nasmehom, ki ga je razumela samo ona. In ker ga je razumela, se je še tesneje oklenila njegove roke in rada bi mu bila povedala, da ga spoštuje in ljubi bolj nego vse, ki se zabavajo gori za tistimi razsvetljenimi okni. Pa ni mogla reči ničesar, samo s stiskom roke mu je branila in s prosečimi očmi ga je rotila, naj nikar ne odhaja. —

„In kam si se vendar namenil tako naenkrat?“ ga je vprašala s trpečo očim strtim glasom.

Milan je nekoliko pomislil, potem pa je položil svojo suho roko na njeno svetlolaso glavo in ji priznal z grenko odkritosrčnostjo:

„Od koder sem prišel —“

„In kje je to, Milan?“

Milan je gledal v njene dobre, plahe oči in bilo mu je prijetno kakor vselej, kadar je našel človeka, ki ga je razumel in ž njim čustvoval, ali povedati ji vse trpke resnice ni mogel tako v obraz, ker je vedel, da je njeno srce prenežno in preobčutljivo; zato je iztegnil roko in pokazal na nebo.

„Lepa noč je in zato grem, ob takih nočeh so ceste kakor srebrni pasovi in lepo je romati po njih. Tako tiho je povsod, samo zvezde potujejo svojo večno pot —“

„Ne, ne, hladno je in ti si bolan,“ je branila Vera. „Lahko umrješ Bog ve kod in nikogar ne bo, ki bi ti pomagal.“

Preko vrta je potegnil hladen veter, da se je usulo na grede dišeče cvetje jablan in hrušek, Vera pa je vztrepetala in se ga oklenila z obema rokama.

„Ne hodi, za božjo voljo ne hodi!“

Milan se ji je počasi in nežno izvil in ji poljubil drobne prste.

„Vrni se, morda te že iščejo. Ne bilo bi lepo, če bi te našli v moji družbi, saj veš, zaradi imena, zaradi časti! Ha! Ha!“

Vera se je skoro prestrašila, kajti njegov smeh je glasno in rezko jeknil preko vrta, nato se je obrnil brez vsake nadaljnje besede in odšel proti vratom. Strmela je za njim skozi solze, tam onstran železnih vrat se ji je zdelo, da je za hip obstal in pogledal sem proti hiši, na to se je sklonil v naprej in je izginil v noč . . .

TOMISLAV KRIZMAN: FRA GRGA MARTIĆ.

MAJ IN RAJ.

ZA TE, ZA POMLAD ...

Kaj zvončkov nam na poljih že zvoni,
vijolic kaj na tratah že dehti
in v srca naša nam ko venčan svat
ljubav natresa pisana pomlad.

Za željo želja v solncu zažari.
Oj, pod nebo, dekle, bi rad se vzpel,
za te, za pomlad Bogu hvalo pel!

V MAJU.

Zazvonelo je zvonjenje
prek gora, poljan,
zakipelo je vstajenje
v pomladanski dan.

zadehtele so cvetlice
iz razgretih tal,
zažarelo njeno lice,
jaz sem šepetal:

„V mojem srcu pomlad raja,
ti si solčček moj,
ti boš moja sredi maja,
sredi maja jaz bom tvoj.“

LJUBAV.

Zvezdice krešejo,
iskrice plešejo.

Bajna noč, sladka noč,
skozi vseмир gredoč
vabi me klic.

Slutim te, vzljubljam te,
v daljo poljubljam te,
v sinji trepet.

Vrh trepetlike je
rahlo razmajal se
nežen šepet.

Sanja izgublja se,
ljubav poljublja te
v begu mrakov.

V RAJU.

Zapeli so pesem valovi
in himno do zlatih nebes,
razmajali psalem vrhovi,
ob lesu se majal je les.

Nad gozdom in nad vodami
je psalem hitel pod nebo,
ko z mehкими ti si rokami
objela mi dušo vso.

Zapel sem ti pesem visoko,
ki s psalmom je šla do višin,
in videl sem Keruba roko,
ki segla je sem do nižin.

Razpredla je svilno rešetko
črez polja — in bil je maj,
in naja je v rožnato kletko
zaprla — in bil je raj.

MOLITEV SI IN GREH ..

Al' ogenj, oglje si,
al' luč, al' mraz in led,
molitev sveta li,
si smrtni greh?

Vse si; ko žar ognjen
na ustnah hrepenečih tliš,
ko luč si v dom nerazsvetljen,
ko mraz in led se zdiš.

Tolažbe, ko v molitvi, sem dobil
ob tvoji prvi slasti,
in trepetal in se krivil
ko v smrtnogrešni strasti.

MAJSKO JUTRO.

V daljavi svit prebujenih žarenj,
bežeče sence tihotapskih nog;
iz rosnih tal v vsevidu naokrog
pridušenih nešteto hrepenenj.

In temno sivkast vzduh ves poln zvonenj,
v ornat odet ko v praznik gozd in log,

ko da sprejemlje zdaj psalmistov Bog
iz harfe novih, mladih posvečenj.

K življenju sili vse. Ljubezen mlada
prodrla iz srca bi k tebi rada!
Lepo zavriskati je v razcvetelo

pomlad, če ti dekle v odmev šepeče:
„Moj fant, v pomladi ljubi se goreče,
ah, vse drugače ko tja v zimo belo!“

VEČERNI POZDRAV.

Zunaj diha blažena noč,
duša pije pravljic čar,
v okna tihih idiličnih koč
se razliva zvezdic žar.

V sobici tamkaj spava nekdo,
spava za rožami gardin,
jaz bom rahlo razgrnil čez njo
košček zlatega neba!

SKLEP.

Zapil bom, ljubica, zapil,
zapil vse svoje premoženje,
vse, kar imam, vse bom zapil,
zapil vse svoje hrepenenje,

in sanje v veter bom zagnal
in vzore vse kristalnočiste,
naj on se z njimi bo igral,
kot ti se z mano ure tiste.

Točajka lepa pa poljub
mi tvoj bo vedno namestila,
ljubezen mojo dober kup —
za čašo vinca bo dobila.

MOTIV IZ GORIŠKIH GOR.

Črez pašnik zelen
Lokovčan harmoniko igra
in v okencu dekle
se fantu smehlja:

„Si li harmoniko čul?
To gre ko svatovska pot!
Tako bo, ko ti
me peljal boš od tod.

A hiti, moj fant,
da te krst ne bo prehitel
in Lokovčan bi igrali
na svatbi ne smel!“

PETR BEZRUC-FRAN ALBRECHT:

JAZ.

Jaz, jaz prorok tega bezkidskega ljudstva.
Bog ni me jim dal. Ker ta jim da zemlje,
kjer zlata žita k obzoru bežijo,
dehtijo vijolice, cvetejo rože,
kjer cimbal zveni in gosli pri plesu,
kjer širna so mesta, prelestni gradovi,
bogate so cerkve in ladje na reki
in vera v nebesa in radost in ples!

On, ki obudil ga Bog je v žvepleni razpoki,
on, ki mu z ustnic nikoli ni dahnila prošnja,
na skali sedel je, ž njim zvekov upor.

S črnim kot noč je nekoč pogledal očesom
pod molčeče Bezvide, pod Liso Goro.
Stoletja pritisk, pod kojim venel je
tilnik rudarja kot veja nagnita,

pest tujca uporna, ki z ustnic detinskih
trga besede zvok ugašajoči,
izdaje odznak in rok sklenjeno-spetih,
ki sto let pritiskale so na oči se —
ganila sta demona.
Udaril je v bruno,
skočil iz skale je prorok ogabni,
v suženjstvu vzrastli, v krvi izdajski,
do mesca zaihtel, do solnca zaklel je,
stisnjeno pest do azura zamahnil
vse vrage je tri — pa naj v zlatu bleščijo,
naj kot pred bogovi pred njimi klečijo
ti sužnji dolin tam pred Tešinom —
v prah strl s tem gnevom, s tem svojim uporom,
s tem deležem svojim, ki dal mu v življenje ga
demon —
skočil iz skale sem jaz!

SPOMINI NA JOSIPA CIMPERMANA.

(OB 20. OBLETNICI NJEGOVE SMRTI).

(Dalje).

Josip Cimperman je stanoval takrat na Žabjaku v pritlični sobi nizke hiše, zdaj s številko 5 zaznamovane, kjer sta njegova mati in sestra Marička imeli trafiko duhana.

Pesnik-trpin je sedel na lesenem svojem stolu z naslonjalom ob veliki hrastovi mizi, z obrazom proti vratom obrnjen, tako da je puhal vanj mrzli preprih, kadar je kdo odprl vrata, kar mu je bilo kaj neprijetno in mučno, posebno, ako je bilo na onem koncu sobe odprta okence trafike.

Tako je ždel nesrečni trpin od ranega jutra v pozni večer na tistem svojem trdem, lesenem sedežu, ne da bi se mogel premakniti. Noge je imel otrple, da ni mogel stopiti nanje, kamoli hoditi; takisto pa tudi rok ni mogel dvigniti, kamoli zanesti k ustom jed ali pa pijačo: morali so ga torej pitati ter mu dajati piti, kakor majhnemu otroku. Ko je hotel n. pr. pisati ali čitati kakšno pred seboj ležečo knjigo, je mencial in premikal z roko toliko časa po mizi, da je dosegel zaželjeni predmet.

In po zimi, ko so mu otrple noge vsled vednega sedenja na preprihu ob vratih ozeble, otekle in razpokale, tako da je bridko tožil in jadikoval s solznimi očmi, je moral leči v — postelj, kjer je pisal in korigiral tiskopise, kakor je pač mogel spričo svoje ohromelosti in kratkovidnosti ter neugodne lege.

Njegova mati, dasi dobrosrčna, za svoje otroke vestno skrbeča ženica, je bila silno razburljiva in strastno jezljiva; kričala je in razgrajala nad njim, kakor nad kakšnim razposajenim dečkom. Vrhu tega pa se je vtikala v sleherni sinov pogovor s tem ali onim posetnikom. Moral se je torej seveda v ta namen služiti z laščino ali francoščino, ako je dotičnik bil več teh jezikov, kajti — nemščine se je bistroglava starka bila tekom let že privadila!

Največji križ pa je bil, kadar je pesnik hotel naročiti na primer kak prigrizek ali pijačo.

Navadno je napisal dotično reč na listek papirja, ki ga je porinil z denarjem vred posetniku preko mize v roko. Takšna korespondencija je bila s početka, ker malokomu znana, novodošlemu posetniku čudna uganka. No, ohromeli trpin je bil v to svrhu poučil in izvežbal sestro Maričko ter jo navadil par latinskih izrazov, dodavši jim višino potrebovane vsote novčičev v — laškem jeziku!...

Da je pri takšnih razmerah in to pri pičlih dohodkih brižni pesnik često pogrešal „potrebne hrane“ in blagohotne postrežbe, o tem nam pričajo njegovi „Iveri“,¹⁾ kjer toži:

„Med svojimi tujec biti sosedi
in rodom najbližnje si krvi,
neslastne hrane v okrušeni skledi
dobivati malo vse žive dni...
to huje žge, nego isto „gorje“,
ki duh ga ne pozna, ni srce...“

Ni čudno torej, da se je naš pesnik razveselil vsakega dobrovoljnega posetnika, ki mu je prinesel, zlasti v temnih urah breztolažnosti, dobrodošli „titulus bibendi“...

Kdor izmed nas — njegovih posetnikov je vedel namreč za njegove domače razmere, ta je takoj ob svojem prihodu naročil „bokal“ vina, „kos pečenke“ ali vsaj kakšno „kranjsko klobaso“, kar je brhka sestra Marička nemudoma prinesla iz bližnje gostilne „Pri sodčku“. In ko je bilo vino natočeno, ponudili smo tudi „mami“ kozarček, da je trčila z gostiteljem: „Na dobro zdravje!“, dočim je hči nastavila čašo na ustne svojemu bratu, ker o n s a m, kakor sem že omenil, ni mogel niti vzdigniti roke, kamoli jesti ali piti svojeručno.

Morete si torej misliti, koliko je uboga deklica prebila z nadležnim, otrplim svojim bratom trpinom težav in skrbi, da mu je postregla in pomagala v njegovi onemoglosti pri vseh te-

¹⁾ *Pesmi Josipa Cimpermana* 1888. str. 131. Založil J. Giontini. Tiskala Kleinmayer & Bamberg. (Op. pisca).

lesnih potrebščinah; stalo jo je to pač mnogo samaritanskega usmiljenja in samozatajlive potrpežljivosti, da ne govorim o duševnih mukah in žrtvah, ki mu jih je doprinesla s tem, da je posvetila vso svojo dekliško mladost in svobodo le njegovi postrežbi ter olajšavi fizičnega in duševnega trpljenja njegovega. Saj je naposled njemu na ljubo ostala — samica.

Uprav ganljivo pa je tudi, kako ji brat za to njeno pristno sestrsko ljubezen in požrtvovalnost poje slavo v svoji pesmi: „Moji sestri Mariji“, ki jo je najprej priobčil že v Pajkovi „Zori“ l. 1875. št. 10. (dne 15. maja), in jo je potem uvrstil v svoje zbrane „Pesmi“ l. 1888., kjer med ostalimi šesterimi kiticami vzklika tako-le:

„Kako te ljubim, sestra mila moja,
ti sama jasniš temni mi obraz!
Pri tebi veje blagi dih pokoja,
drugje nikoder ga ne čutim jaz.
Presrečen sem, če v svoji zame vztrajno
zvestobi ti stojiš mi neomajno!“

Takisto je ljubil in spoštoval nesrečni ohromljenec, navzlic vsej njeni jezikavosti, svojo „zlato“ mater, ki jo nazivlje v svojih pesmih „Pod kostanjem“: „Porodica mila — mati moja radost!“, ter ji je v svojem „U sehlem cvetju“ v 4.—6. sonetu postavil kaj lep spomenik otroške ljubezni in hvaležnosti.

Poleg „zlate“ njegove matere in „mile“ sestre, te verne mu „družice“ in „tolažnice“, mu je bila tiste dni pač tudi velika dobrotnica in pomočnica — Lujiza Pesjakova, vrta hči dr. Chrovata in vredna učenka našega Prešerna in Stanka Vraza, kajti tej „milostivi gospe“ je pesnik trpin v istem letniku prej navedene „Zore“ (številka 13. dne 1. julija l. 1875.) za njen god posvetil petorico sonetov.

In tu pri Cimpermanu sem se tudi jaz nekoč osebno seznanil s plemenitosrčno našo pesnico: Lujizo Pesjakovo, ki sem jo potem na svojem „potovanju križem domovine“ posetil v vili „Donda“ pri Krmínu. (Dalje prihodnjič.)

VINJETA.

PO MACEDONSKEM BOJIŠČU.

(Dalje).

OB DEROČEM VARDARJU IN SKOZI DIVJO BABUNO.

V Skoplju je postajalo po malem dolgočasno. Generalni štab je imel morda prav, da časnikarjev ni puščal preblizu vojnih operacij, ali za časnikarje ni imelo nobenega pomena, ostajati še dalje v Skoplju, kjer se ni moglo zvedeti o vojnih operacijah baš nič več ko v Belgradu; toda tu se človeku vsaj dolgočasiti ni treba, dočim smo v Skoplju, posebno ako je dežilo, prodajali dolgčas, ker smo morali čepeti po neudobnih gostilnah, imeli pa nismo niti časopisov in sploh nobenega razvedrila. Ni čudo, da so začeli časnikarji kar trumoma zapuščati Skoplje, in končno nas je ostalo v Skoplju samo še kakih petnajst, pa tudi mi smo se pripravljali na odhod.

Poslovil sem se od znancev in čakal na postaji, da odide kak vlak proti Srbiji. Rednih vlakov, seveda, ni bilo in zgodilo se je, da je človek moral čakati po dvanajst ur, predno je odpotoval, ker niti uradniki na postaji niso vedeli, kdaj odide kak vlak. Ako je prišel kak vlak iz Velesa, so ga pustili naprej in tudi iz Skoplja so pošiljali prazne vozove nazaj v Srbijo, da se tam napolnijo s hrano, municijo in drugimi vojaškimi potrebščinami in se zopet vrnejo. Reda ni bilo nobenega, vlaki so šli sarro, kadar je bilo to potrebno.

Tako sem tudi jaz čakal onega dne od zjutraj do popoldne, a prav ko je imel oditi vlak proti Srbiji, pride na kolodvor g. Barlovac z nekaterimi časnikarji, kar jih je še ostalo, in mi pove, da nam je generalni štab dal dovoljenje, iti v Veles in potem dalje za armado proti Prilepu. Malo sem premišljeval, ali ko sem videl, da stoji že pripravljen vlak za Veles, sem se obrnil in vstopil v vlak, ki je bil namenjen v Veles.

Bil je to, seveda, vojaški vlak, ki so mu pripeli samo en osebni voz tretjega razreda. Ta je bil natlačeno poln, ker je bilo že žurnalistov

in cenzorjev iz pressbureauja okoli petnajst, vozilo se je pa še več poslancev in dosti veleških domačinov, ki jih je vojna zalotila v Skoplju ali kjersizebodi in ki so se šele sedaj mogli vrniti domov. Nas je vodil zopet g. Barlovac, ki si je pri vrhovnem poveljstvu veliko prizadeval, da so nas pustili dalje od Skoplja; dakako hoditi nismo mogli, kamor bi mi ravno hoteli, temveč nam je program za vsak dan določala vojaška oblast; tale je posebno pazila na to, da ne poročamo ničesar o pripravah za vojaške operacije, ki se bodo šele vršile, pustila nam je pa popolno svobodo v poročanju o dogodkih, ki so se že izvršili.

Oblačen dan je bil; sivo skalovje se je dvigalo visoko na bregovih deročega Vardarja, ob katerem je počasi vozil naš vlak. Vlak je vozil tako počasi in previdno; zdelo se nam je, kakor bi se nahajali v neposredni bližini sovražnika; tudi vse osobje na vlaku je bilo zelo oprezno. Ob progi so stale vojaške straže, in sicer prav blizu druga drugi, a kolodvori so bili prava vojaška taborišča.

Vozili smo se skozi več predorov in čez več mostov preko Vardarja in čudili smo se, da Turkom pri njihovem begu iz Skoplja ni prišlo na pamet, da bi te predore in mostove porušili, ko bi s tem napravili silne ovire nadaljnjemu prodiranju Srbov. Pionirji bi sicer lahko popravili mostove, ali ne tako hitro. Turki so pustili progo nepoškodovano, da bi mogli na begu rabiti železnico, progo naj bi pokvarili šele vojaki, ki bi se odpeljali iz Skoplja z zadnjim vlakom. Ta zadnji vlak se je na postaji v Skoplju tudi že pripravljaj na odhod, ali — v tem so že prišli Srbi! Tako je proga ostala nepoškodovana; oni turški vojaki, ki so imeli nalogo, progo pokvariti, so postali vojni ujetniki, oni pa, ki so že prej zbežali, se niso v Velesu niti ustavljali, temveč so hitro bežali naprej skozi Babuno proti Prilepu, in sicer v precejšnjem neredu (na poti med Velesom in

Prilepom so pustili ves popolnoma novi materijal za mostove.)

Samo čisto blizu Velesa so Turki razrušili železniški most preko Vardarja, ali srbski pionirji so hitro napravili provizoren most, ki sicer ni bil posebno močan, ali vlaki so lahko vozili — seveda, zelo počasi in previdno — po železnici provijant in druge vojaške potrebščine čisto do Velesa in od tukaj šele na vozovih dalje proti Prilepu in pozneje tudi proti Bitolju. Prava blagodat je to bila tudi za ranjence od Prilepa in Bitolja, ki so se dosti namučili pri transportu na navadnih vozovih do Velesa (od tukaj dalje so se pa vozili v udobnih železniških vagonih do onih mest, kjer so šli v bolnice).

*

Omenil sem že pri Kumanovem, da so na Turškem železniške postaje prav daleč od mest. To je čudno, ali v Velesu je ta reč še čudnejša, ker pri drugih mestih gre vsaj železniška proga tudi daleč od mesta, v Velesu gre pa proga skozi sredino mesta in vendar se nahaja železniška postaja kake tri četrt ure pred mestom. Človek je res primoran, misliti, da so na Turškem delali kompromise med potrebami časa in med zahtevami vseh izvoščkov in voznikov, ki niso hoteli, da bi jih železnica popolnoma izpodrinila...

Veleska železniška postaja stoji daleč pred mestom, popolnoma na samem in takrat je tam kar mrgolelo ljudi, ki so razkladali iz železniških vagonov proviant in razne druge vojne potrebščine in jih nalagali na vozove, ki so se potem v nepreglednih vrstah počasi pomikali proti Prilepu in dalje. Tukaj je bila izhodna točka trena za celo prvo armado in kdor si more zamisliti, koliko kakih 70.000 ljudi — skoraj dvojno prebivalstvo Ljubljane! — poje na dan in koliko streliva porabi toliko število vojakov, ta si bo morda ustvaril sliko ogromnega prometa, ki se je one dni razvijal na 58 kilometrov dolgi cesti med Velesom in Prilepom.

Ali srbski trenski aparat je funkcioniral tako izborno, da bolje ni mogel, in armadi nikdar ni zmanjkalo niti hrane niti streliva, izvzemši par slučajev, ko je preveč temperamentno podila Turke pred sabo in se preveč oddaljila. Zato je srbska armada tudi dosegala tako sijajne uspehe, ker za hrabrimi in dobro izurjenimi vojaki je točno ko ura funkcioniral tren, ki je vojake vedno pravočasno preskrbel z vsem potrebnim.

Cesta od Velesa do Prilepa je dolga — kakor sem že omenil — 58 kilometrov in dosti

široka, ali vendar, da so šle trenske kolone istočasno v obeh smereh, bi nastala taka zmešnjava, da bi to lahko imelo usodne posledice. Zato je intendantca določila na cesti par postaj, napravila vozni red in trenske kolone so se menjavale na postajah ko vlaki na kolodvorih: ob določenem času je prišla kolona iz Velesa, zapeljala vozove lepo na travnik in čakala, da je odšla kolona, ki je prihajala iz Prilepa, dalje proti Velesu, potem je pa nadaljevala svojo pot proti Prilepu. Takih postaj je bilo več in promet se je razvijal natančno ko na železnici. (Voli so za tako reč mnogo pripravnejši od konj, ker več prenesejo in so vztrajnejši. Konj je dober samo tam, kjer se zahteva hitra vožnja, n. pr. pri topovih, pa tudi tam so večkrat morali priskočiti voli konjem na pomoč, ko je trebalo vleči topove iz blata ali pa na kak strm hrib).

*

Ako človek pogleda na Veles od železniške postaje, se kar navduši, tako slikovito leži mesto, ki se dviga na obeh straneh deročega Vardarja strmo v hrib: v mestu ni skoraj nobenih ulic, oziroma so tako strme, da noben voz ne bi mogel voziti po njih; samo ob samem Vardarju je na vsaki strani par cest — menda dve ali tri — po katerih lahko vozijo vozovi. Na postajo smo prišli prav pred večer in pogled na mesto je bil prekrasen. Vozov seveda nismo mogli dobiti nikjer, da bi se peljali v mesto, ker so Turki že v začetku vojne rekvirirali vse konje, ki so jih le našli; bežeč pa proti Prilepu, so pobrali še one, kar jih je prej ostalo. Šli smo peš, prtljago so nam pa nosili vojaki tretjega poziva.

Šli smo ob železniški progi, ki vodi — kakor je bilo že omenjeno — po sredi mesta, ob samem Vardarju in čim bolj smo bili v mestu, tem bolj nas je ostavljalo prejšnje navdušenje; zakaj mesto, ki ima kakih 20—25 000 prebivalcev, se niti od daleč ne more primerjati niti kaki Metliki na Slovenskem. Ulice blatne, hiše majhne, neokusne in zidane brez vsakega reda, kakor se je komu ravno zljubilo, na sredi mesta pa primitiven lesen most, ki veže oba približno enaka dela mesta. Lega mesta je zelo slikovita in ko bo mesto malo urejeno, bo morda bivanje tam prav prijetno, posebno za one, ki radi pijejo dobro vino, ker velesko vino je znano po celem Balkanu.

Pred poslopjem poveljstva prve armade nas je pričakoval vseučiliški profesor gosp. dr. Čeda Mitrović, glavni censor pri prvi armadi. Sprejel nas je zelo prijazno; poskrbel nam je bil tudi za stanovanje. Pa kje dobiti kaj jesti? Dva doma-

čina eden lekarnar, drugi trgovec, sta nas odvedla v hotel „Solun“ — po Solunu se imenuje v vsakem večjem mestu na Balkanu kak hotel — toda tam nismo mogli dobiti ničesar, prav tako kakor v hotelu „Solun“ v Kumanovem ne.

Večina nas je imela stanovati v mitropoliji (škofiji), ki se nahaja visoko nekje v hribu, kamor vodijo ozke in zavite ulice, popločene z onimi za balkanska mesta karakterističnimi „zelnatimi glavami“ (okroglimi kameni), po katerih človek prav težko hodi še po dnevu; takrat je bila temna noč in tudi luči, ki so jih nosili pred nami, niso mnogo pomagale. Te luči so svetile samo onim v prvi vrsti. Nekateri so padli parkrat, ali dobre volje smo bili vseeno, ker na vsem tem je bilo nekaj avanturističnega, posebno ker nam je večkrat zadonel iz teme nasproti ostri, zategnjeni:

„Stooj!“

Tako so nas ustavljale številne vojaške straže in pred nami se je zabliskal svetel bajonet, obrnjen proti nam; smo bili v vojnem času in v mestu, ki ga je komaj pred par dnevi zavzela srbska armada in v katerem so domači Turki po noči večkrat streljali na vojake, tako da je vojak na straži istočasno, ko je zaklical svoj predpisani „Stoj!“ snel tudi puško z rame. Tu ni bilo šale, morali smo se ustaviti in odgovarjati na vprašanja. Nam, ki smo znali dobro srbski, je bila to najboljša legitimacija: Srbu je vojak že zaupal, ali zraven njega nismo smeli iti, temveč smo morali par korakov dalje defilirati zraven njega in šele ko smo se dosti oddaljili, je vojak zopet obesil puško na ramo.

Mitropolita ni bilo doma, vojna ga je zatekla baje v Carigradu in cela njegova hiša nam je bila na razpolago. Prostora je bilo dovolj, samo postelj ne baš preveč. Z dr. Vukanom Kruhljem od sarajevskega „Naroda“ sem dobil sobo, v kateri je bila ena postelj, na tleh je bilo pa narejeno še eno ležišče. Prepustil sem postelj prav rad prijatelju Vukanu, ki že dve noči ni spal,

ker je potoval iz Prizrena skozi Prištino v Skoplje, od tam pa takoj z nami v Veles.

*

Naslednjega dne smo nekoliko razgledovali mesto, dasi je po malem deževalo. Posetili smo mestnega poveljnika, ki nas je prav prijazno sprejel, potem je pa naročil adjutant, naj nas — oboroži, češ, da sedaj pojdemo v opasne kraje.

Adjutant nas je odvedel v pritličje velikega turškega uradnega poslopja, v katerem se je nahajalo sedaj srbsko mestno vojaško poveljstvo; tu je bil pravi arzenal, ker so bile vse sobe prenapolnjene raznega turškega orožja, tornistrov in drugih vojaških reči. Izbrali smo si, kar je komu ugajalo, v prvi vrsti, seveda, vsak po eno turško repetirko — jaz sem svojo že imel iz Skoplja — in dovolj patron, tako da smo prišli iz „arzenala“ oboroženi do zob, in moški smo stopali preko vardarskega mostu, ki je bil ves okrašen s srbskimi trobojnicami.

Ko smo prišli v poslopje poveljstva prve armade, nas je stotnik g. Marinković razveselil s poročilom, da odpotujemo naslednjega dne zgodaj zjutraj v Prilep; tja da se preseli tudi poveljstvo, ker je prva armada že zavzela položaje nekoliko kilometrov dalje od Prilepa, proti Bitolju, in sicer po krvavi bitki na Bakrenem Gumnu, kakih osem kilometrov dalje od Prilepa.

*

To noč smo morali iti zgodaj spat, a odrinili smo menda okoli šestih zjutraj.

Mrzlo novembrsko jutro je bilo in zeblo nas je pošteno. Radi bi zaužili kaj toplega, če tudi samo črno kavo, ali v hotelu „Solun“ ni bil še nikdo po koncu, v gostilniški sobi po tleh so pa spali vojaki, drug zraven drugega, stisnjeni kakor sardine, popolnoma oblečeni, samo tornistre so si dejali pod glave, puške so pa tudi v spanju držali v rokah. Udobna ta ležišča res niso bila, ali vojaki so bili veseli, da so bili na suhem in na toplem; že to je na vojni velik komfort, do katerega človek pride redkokdaj. (Dalje prihodnjič.)

RADIVOJ PETRUŠKA:

DOBRA LETINA.

Po cesti mi grejo biriči,
— pod pasho tiče jim registri —
so suhi ko lačni hudiči,
od svetega težkega dela
temni že se v glavi jim bistri,
beseda jim je onemela.

Po cesti drdrajo vozovi
z rumenim žitom naloženi,
in stokajo težko vozovi,
veselo pa pokajo biči:
Ne boste brž v hiši nobeni
z opravlki za davki, biriči!

SREČKO MAGOLIČ st.: JESENSKO SOLNCE.

B. BRINŠEK: ALJAŽEV DOM V VRATIH.

JOSIP KOZARAC:

MRTVI KAPITALI.

POVEST).

(Dalje).

Naposled se je približal tudi dan poroke. Lešić je uredil Čardačine, da so se belile od daleč kakor cerkvica. Njegovi delavci, ki so mu bili srčno udani, so tekmovali, kako bi lepše okrasili dom bodoči gospodarici Čardačin. Že od otroških dob so poznali Anko, jo spoštovali in ljubili in se divili njeni milobi. Bili so uverjeni, da lepšega para od Lešića in Anke ni na svetu in da si niti eden niti drugi ne bi mogel najti lepše polovice. Akoravno je bila jesen, so po Lešićevem napotku naredili vrt, ki je bil po velikosti in razdelitvi zelo podoben Ankinemu domu. Ti delavci so čitali v Lešićevi duši, videli so, s čim želi ugoditi Anki, pa so naposled delali tudi brez njegovih navodil vse, kakor si je on sam le mogel poželeti . . . In ne samo delavci gosposčine nego tudi stanovalci bližnjih sel, ki so

na tretjino obdelovali vlastelinsko zemljo, so se malone začudili na glas, da se „njihov gospod“ ženi. Prihajali so dan na dan na Čardačine in navadno tako govorili:

„E, slišali smo, gospod, ne vemo prav, ali je resnica, ali tako se govori — v božjem imenu, bilo srečno! . . . Pa zato ne zamerite, da smo vas posejili, vedno smo si bili dobri, pa si bomo pač tudi odslej . . . Podeli vam Bog vsako srečo, a mi smo božji — in vaši . . .“ Pa vse to okolišanje je pomenilo: slišali smo, da se ženite, — pa ker vas ljubimo in spoštujemo, smo prišli, da vam poklonimo dar . . .

In v enem tednu so oživele Čardačine od tolike množine perutnine, od tolike množine veder in vreč, da ni bilo več prostora, kam da naj se vse to dene. Lešić je samo gorel od želje, kako

bi pogodil tudi najtanjše misli in želje svoje zaročenke, ker je vedel, da bi ji ne ugodil toliko, ako bi položil vse zaklade tega sveta pred njo, kakor z najmanjšo malenkostjo, katero ji je pročitil iz duše. Ob njeni postelji je obesil istotako sličico, kakoršno je imela doma. Odstranil je vso pisano perutnino in pustil samo bele kokoši in bele goske in race, kakor so na njenem domačem dvorišču. Postavil je istotake stebriče z belkasto skorjo, na katerih so stali lončiči z doli visečim zelenim cvetjem — vse kakor na njenem vrtu... Ni mogel niti pomisliti na oni trenutek, ko pride ona tja noter. Ta čas se mu je dozdeval skoro neverjeten, neizmerno daleč, akoprav ni bil romantiški sanjač; pa zato je bil čuteč človek in kadar ga je prevzelo katero čustvo, je bil mehak kakor vosek, nežen kakor dete. Skoro bal se je, da ga bo ljubezen napram njej raznežila in da ne bo sposoben za resno delo, kakor je njegov poklic. Ni še mogel vedeti, da ga bo ravno ta ljubezen še bolj sokolila in bodrila, da mu bo ona, človeku delavnemu in energičnemu, vlivala vsak dan nove moči, da bo vse, kar bo delal, delal z večjo samozavestjo, da bo vse delo v njegovih rokah proračunjeno, da bo špekulacija, dočim mu je bilo dosedaj kratkočasje, idila. Tudi dosle je vlagal vse svoje znanje in izkustvo v poverjeno mu upravo, tudi sedaj se je trudil, da ugrabi za to in ono delo najboljši čas, a pri vsem tem ga ni skrbelo, ali bo pridelal 1000 ali 2000 hektolitrov pšenice, ali bo ob času žetve, ali ob času mlatitve vlažno ali suho... In čemu tudi — on vendar ni mogel ukazovati prirodnim silam! A sedaj — ko zasiže človeku nekak življenski cilj pred očmi, ko se ob vsem znanju in izkustvu prebudi v človeku še neka gorečnost, nekak polustrah, ki drhti nad takim delom, ki računa na leto naprej, ki bi rad vse elemente zvezal v svoje roke, da mu služijo po njegovi volji — sedaj še le postane v istini človek pravi človek!... Koliko osnov se je snovalo v njegovi glavi v nočeh brez spanja zadnje dni pred poroko! Koliko načinov je izmišljal, da bi ji ugodil in olajšal življenje —; kopal, oral, delal bo, kakor črv, samo da ona nikdar ne poreče, da ji je težko pri njem, da ji ne bo manjkalo ničesar. Na sebe niti ni mislil. Zadovoljen bo in srečen, ko bo videl, da je ona srečna. Akoravno ji je čital v duši, ipak ni mogel vedeti, da je ona mislila iste misli, — tudi ona je računala, kako mu olajša življenje, tudi ona je — kakor on — mislila, da je dobila v njem po ceni neizmeren zaklad.

Dva dni pred poroko so pripeljali pohištvo in Ankinde stvari na Čardačine. Lešič je sam od-

piral zaboje in jemal iz njih stvari in jih zlagal. Iz vsake stvarce mu je vel oni sladki vonj, ki ga je čutil, sedeč kraj nje. Vsak robec, vsako maramico, kamor je izvezla ona svojo začetno črko, je poljubil z nekim svetim spoštovanjem. Nikdar ni mislil, da se tudi te stvari morejo poljubiti...

Na predvečer poroke je šel k Matkovičevim in niti sam ni prav vedel, zakaj gre tja. Kakor v svojem srcu, tako je našel tudi tam vse brezbesedno in molčeče, besede so se težko izgovarjale. Govorilo se je bolj z očmi nego z jezikom. Narasla čustva strahu, veselja in še drugih nepoznanih občutkov se niso še pomirila in izčistila in akoprav so si imeli marsikaj reči, vendar niso vedeli, kaj naj govore. Tudi na Nelo samo je to svečano pričakovanje nečesa nevidljivega in nepojmljivega delovalo v toliko, da je pobledele in da so njene besede in vedenje ter da je sploh vse bitje postalo nekako mehkejše. A nje, od narave jezične, ni ta svečanost čustva polepševala, njena vnanjost je bila ustvarjena samo za skakutanje in smejanje, ne pa za ozbiljne in svete trenutke. Ona je bila lepa samo tedaj, ko je bila vesela, njena prikazen je morala dražiti tuje živce na posmešek, a ne jim vlivati spoštovanja.

Lešič, akoravno je že spadal v to rodbino, ipak ni mogel vznemirjati tega svečanega, težkega miru, ki ga je dihala vsa hiša, nego se je ogledal dva-trikrat okrog sebe in zopet odšel ven. Kakor ni vedel, zakaj je prišel, tako ni vedel, zakaj je odšel. Kakor da ni delal samozavestno, kakor bi mu nekaj močnejšega od njega ukazovalo! Videl je v Ankinih očeh ono sevajoče božanstvo, videl je, da vsak del njenega telesa pozdravlja njegovo bitje, čuti njegovo bližino — in še nikdar ni čutil tako, kakor sedaj, da more tako silno ljubiti, kakor je ljubil ta trenotek. Ko je izšel iz hiše, je čutil, da je prišel samo radi nje, da v vsej hiši ni videl nikogar, samo njo; čutil je, da jo je odvedel s seboj, da gre ona nevidljivo kraj njega — tudi ozrl se je, ali ne za ono Anko, ki je ostala doma, nego za ono, ki gre kraj njega — in vsakikrat mu je preletel blažen nasmeh čez obraz, zakaj njemu se je zdelo, da jo vidi v istini kraj sebe.

V Matkovičevi hiši so šele pozno šli k počitku. Akoravno se je delalo in pripravljalo že mesec dni, vendar je še vedno kaj manjkalo. Neumayer in ostali svatje pridejo jutri ob zori. Nelina poroka bo predpoldne in Nela se bo z Neumayerjem po obedu odpeljala v svoj novi dom v mesto. Gospa Matkovičeva je želela, da bi se obe sestri poročili ob enem, a Lešič ni

hotel na noben način pristati na to. Ni mogel trpeti onih praznih ceremonij, ni maral iti skozi vrste množice, ki upira oči v poročence kakor v čudeže, ni mogel prenesti onih pogledov in sladkih vprašanj svatovskih gostov...

Telesno in duševno utrujen, je Lešič to noč sladko prespal. Zbudivši se zgodaj v jutru, je bil sam sebi izvanredno lahek, rekel bi, da ni niti čutil, da živi. Ko se je oblačil, je pevuckal, kakor ptica, karkoli mu je prišlo na misel. Misel, da gre na poroko, mu ni niti od daleč prišla v glavo.

Še je bilo povsem temno in megleno, ko je sedel v pripravljen voz in krenil v selo. Delavci so že bili na nogah in mu klicali: Bilo srečno — srečno!... Oktobrsko jutro je bilo hladno in nekoliko vlažno, v šumi se je slišal zadnji krik nočnih ptic in prvi zov dnevnih in tih veter je šelestel po polžoltem listju. Lešič se je stisnil k sedalu in brezmiselno gledal v svet; a niti ni ničesar videl niti česa slišal. To je bil oni srečni trenutek, za katerim je on tako hrepenel, to je bila ona slast, ki jo je čutil on v naprej in ki se je človek spominja, ko mine — ali sedaj v hipu, ko se dogaja, je povsem nepojmljiva in neopazna, ker je tako silna, da zamori vsako čustvo in da ostane človek brezčuten napram vsem zunanjim in notranjim vtisom.

Prispevši v vas, najde Lešič Anko že povsem pripravljeno. Bila je oblečena v temno, dokaj tesno obleko, sveža, a nekoliko bleda in je komaj pozdravila Lešiča, ko je prišel. Na njej se je videla vsa resnoba in dostojanstvo tega trenutka. Niti Lešič ni mogel govoriti, nego ji je samo molče poljubil roko... Tudi stari Matkovič in Vinko sta bila pripravljena. Starec je nemirno hodil sem in tja, nervozno se ozirajoč pri vsakem šumu, kakor da ga nekdo zove.

„Gotova sem, ali pojdemo?“ vpraša z zaupljivim glasom Anka, trudeč se, da bi zakrila vsako vznemirjenost. Nato odide v drugo sobo k materi, ki je bila še v postelji, in se za kratek čas vrne z njenim blagoslovom, ki se je zrcalil v dveh solzah na njenem pobledelem obrazu.

„A sedaj pojdimo,“ reče in poda z odločno in majestetsko kretnjo roko Lešiču. Ko jo je Matkovič v tem trenutku pogledal, se ni mogel vzdržati, da bi ne zaplakal. Ona se vrže očetu okrog vratu ter ga izljubi in nato še Vinka. Naposled sedeta ona in Vinko v prednji, a Matkovič in Lešič v zadnji voz in odpeljejo se v cerkev.

V cerkvi je bilo že vse pripravljeno. Poročni obred se je zvršil naglo in enostavno. Na duhovnikove besede je odgovarjala Anka s tihim glasom, da se je komaj slišalo, dočim je Lešič, ki od ganutja celo jutro ni mogel izgovoriti besedice, odgovarjal glasno, da je odmevalo po tihi, temni cerkvi.

Po poroki se oče in Vinko poljubita s poročencema ter odideta domov, dočim sta Anka in Lešič krenila naravnost na Čardačine.

Šele sedaj se je začelo svitati in na iztoku

B. BRINŠEK: TRIGLAV.

se je prikazalo zardelo nebo... Konji so vozili ostro. Lešič je položil svojo roko v Ankino in ji hotel govoriti sladko, nežno, angelski, tako, kakor mu je sedaj strujilo v srcu, ali ni mogel; niti ene besede ni znal izpregovoriti. Ona je to čutila, obrnila se k njemu in ga pogledala s takim pogledom, da se ni mogel vzdržati, da bi je ne objel in krčevito ne stisnil k sebi... In tedaj jo je poljubljal in ji šepetal in golčal, kakor golob; in ko mu je ona za teden dni potem pravila, kaj ji je tedaj vse govoril, se ni mogel spomniti niti ene besedice.

Ko so prispeli na Cardačine, se je prikazalo solnce v vsem svojem veličanstvu, rdeče, okroglo in veliko, podeč oblake na vse strani.

„Solnce naše sreče!...“ To je bila prva njegova beseda, ki je zanjo vedel, da jo je izgovoril...

Delavci se niso nadejali, da bi mogla že priti, in ko so iznenada videli pred hišo prazen voz, so komaj verovali kočijažu, ki jim je rekel, da je pripeljal novoporočenca.

Med tem sta ona šla v sobo, pokleknila pred sliko Bogorodice in izmolila molitev čustva in zahvalnosti, molitev brez besed, ki se je, kakor kadilo, dvigala iz njunih zanesenih duš. In ko sta zopet vstala, objame on njo z eno roko in zapoje ono divno krščansko melodijo:

Tvoje ime posvečeno bodi,
tebi naj bo hvala in dika,
naj časte te, kar jih v prahu blodi,
od postanka svojega do veka...

A ko so veličastni akordi te pesmi odzveneli zadnjikrat, sta začutila, da sta dala Bogu, kar je božjega, začutila sta neko neizmerno dobroto v svojem srcu, ono živo čustvo, da sta svoja za vse čase. Sedaj se je pojavil prvi srečni nasmeh na njunih licih, nasmeh, s kakoršnim se more nasmehiniti samo svoj svojemu. Ta nasmeh jima je otvoril vrata novega življenja, ki sta vanje stopila z ljubeznijo in zaupanjem drug v drugega.

V tem so prišle žene delavcev in otroci ter so jeli poljubljati roke novi gospodarici, čudom se čudeč, da je poznala vsakega otroka po imenu. Najlepša deklica, svečano oblečena, jima prinese zajutrek, kavo in mleko z belim, visokim kruhom. Malo da nista v en glas rekla, da nista lačna, a vendar sedeta za mizo. Oba sta pazila drug na drugega, kako bi drug drugemu naprej pogodila, kaj želi. Sedeč tako in kakor od dolgega časa srkaje kavo, sta si pripovedovala povest svoje ljubavi, ki je bila tako enostavna in naravna, kakor onadva sama. Nobene malenkosti si nista utajila za ves čas, odkar sta se videla prvokrat, in do danes — in drug drugega sta vedno bolj iznenadjala, odkrivajoč si svoje najskrivnejše misli. Vsa ona ljubavna bojazen, vse ono zdržno vedenje, s katerim sta mislila, da drug drugega užalita in razžalostita, vse te drobne duševne muke so jima bile sedaj tako mile, tako sladke — da jima je skoraj bilo žal, ker so tako brzo končale. Najbolj sta se radovala one skupne misli, ko je — takrat ko sta se videla prvokrat — rekel vsak pri sebi: „To je moj mož, to je moja žena.“

„A če bi se to ne bilo izpolnilo,“ reče ona.

„Jaz sem, sladka duša, od prvega časa veroval v to, kakor v samega Boga...“

„A oni večer — —?“

„Ko je bil Urbanitzky? Moral sem priti na vrt, v tvojo bližino; bilo mi je kakor materi, ki se ne more oddaljiti niti za hip od svojega bolnega deteta. Ali bi mar ti ne imela pravice, mi očitati, da sem te ostavil samo v oni muki in borbi?“

„Hvala ti zato — — ali hvala tudi tistemu človeku, ki me je s svojo plemenitostjo rešil mojih muk, in to je Urbanitzky; veruj mi, da za teboj in za svojimi roditelji ljubim njega najbolj.“

In obema se orose oči in v teh solzah so bile oči Ankine in Lešičeve vse lepše in božanstvenejše.

„Za danes sva se že dovolj napripovedovala, a sedaj treba iti na delo,“ vstane Anka in pokaže na uro, ki je kazala na deset. Na teh tvojih Čardačinah hiti čas na štirih konjih.“

„A meni se zdi, da te konje ravno ti naglo podiš. Kakorkoli hočeš, draga moja, a moram ti povedati istino, da jaz danes nisem za delo. Dovolila mi boš za danes, da preživim v sladkem brezdelju, da se naužijem slasti, gledajoč, da si ti v resnici pri meni.“

In ona je to „svojemu lenuhu“ za danes, ali samo za danes dovolila.

Pa ko jo je on zatem videl preoblečeno v znano mu domačo obleko, tedaj mu je bilo, kakor da jo vidi prvokrat, kakor da se sedaj šele začenja v njo zaljubljeni. — — — — —

Med tem je v Matkovičevi hiši vse vrelo in vrvelo. Nakičeni gostje, šumeče obleke, vonj parfimiranih dam, srečni vzkliki in smehi gospodičen, dvorjenje črnooblečenih, pazno počesanih in obrutih gospodičev — vse to se je vrtelo in mešalo v enem kolu in krogu, v katerem je vsakdo hotel, da bi bil viden in oboževan. Gospod Vuković je hodil z elegantnim in važnim korakom po sobah: njegova žena, oblečena v sijajno obleko, je pohitevala in odrejala na vse strani, da se je videlo, da brez nje ne more biti nič; in oni triumfatorski nasmeh je pomlajal tiste gibke, simpatične kretnje vitkega ji telesa, oni ponos današnjega dne jo je navdihaval z neko lepoto, s katero se more ponašati samo zrela žena in kateri postaneš lahko prej žrtev nego najmilejši dražesti nedolžne devojčice.

Starega Matkoviča ni bilo v tem vrvežu. Kardar so ga radi česa trebali, so ga morali šele iskati.

„Naj te sveti Bog spozna, kak si ti človek!“ mu je govoril oholi svak. „In kako si se oblekel, danes bi bil vsaj mogel — — —“

„Kako — kako? Kaj manjka, a? Ali si ti bolj oblečen? Ženiš mar ti danes dve hčeri, a?“

In Vuković, boječ se, da Matković ne bi vzkipel, kakor navadno, kadar se je začel z njim tak razgovor, je pobegnil od njega, pazeč, da se danes več ne bi srečal z njim.

Nela se je oblekla vsa v belino; a ker je bila majhna in okrogla, jo je prostrana bela obleka zaoblila še bolj in videlo se je na njej, kako se trudi, da bi vzrastla sama iz sebe, da bi bila stasitejša in impozantnejša. Bela obleka ni niti malo pristojala pobledelemu ji obrazu, edino nemirne oči so oživiljale to otrplost. Neumayer se ni mogel prav znajti v svoji vlogi. Ni si bil na jasnem, ali naj bi bil sentimentalen ali ohol. Za današnji dan je dvignil iz uradne blagajne tromesečni predujem ter si je s temi stopenjimi goldinarji nabavil, kar je potreboval za današnji dan, in se oblekel kakor grof. A ta svota mu je komaj zadoščala in čeravno je bilo šele sredi meseca, ni imel v žepu niti vinarja, pa je v svojo hišo vedel mlado ženo! Ta hip mu je samemu bilo čudno, kako je on, neznamenit uradnik, padel nenadoma v to polno hišo, s katero razloga so mu pač Matkovičevi brez vsakega upiranja dali svojo hčer. Sicer je dokaj cenil svojo osebo, ali ni mislil, da si z enim mahom osvoji tako ženo. Ni vedel, da ni bil v ženskih očeh nič manj nego zaželjena partija: raven in visok, trde hoje, hodeč naravnost iz urada v svoje stanovanje in od tod zopet v urad, premalo še uveden v družbo, nego da bi ga ta-le поблиže spoznala, je bil dokaj privlačna oseba, ker razen zunanosti se ni nič drugega vedelo o njem. A notranjost ni bila v skladu z zunanostjo, ker ni bil niti posebno izobražen niti bogat niti ni drugače imel kake lastnosti, s katero bi kako tako izvanrednost opravičil v vsakdanjem življenju. Bil je prazen, hladen uradnik, ki je bil v dno duše uverjen, da mu je njegov urad, ki mu daje mesečno petdeset goldinarjev, tudi oče in mati in da nima od ostalega sveta ničesar pričakovati — a ta svet je smatral to njegovo trdoto in ta molk bodisi za posledico bogastva, bodisi za polet duha. Tako nekako je mislila o njem tudi Nela. Njej je posebno ugaljal njegov način, kako razpenja svoj „cviker“ in kako briše in neguje oči. On dosedaj ni niti s pravo ljubeznijo ljubil, dosedaj je vzdihoval samo od daleč, ne poznavajoč še prav ženskega bitja, in ko se je prvokrat razgovarjal z Nelo, ki ga je obsula s ploho svoje koketerije, je mislil, da sta kakor ustvarjena drug za drugega — zaljubil se je v njo radi njenega laskanja. Smatral je njeno otroško prenavljanje in vzdihovanje za pravo, nepokvarjeno ljubav — dočim ona v res-

nici od same koketerije, od samega prizadevanja, da ugodi vsem, ni niti mogla vedeti, kaj je ljubezen, ker ljubiti se more samo eden, a ne vsi... Tako sta se ta dva vzela na vrat na nos ter nehote drug drugega preslepila...

Gospa Matkovičeva se je danes odlikovala z veliko ljubeznivostjo. Materinsko čuvstvo je nadkriljevalo puhle družabne forme, in po vsem vedenju in svečanem izrazu lica bi tudi tisti, ki je ni poznal, lahko presodil, da je mati, ki danes moži dve hčeri. Njena sestra ni bila z njo povsem zadovoljna, ker se ni oblekla tako sijajno, kakor je to ona želela, nego mnogo skromneje in enostavneje.

Naposled so okrog dvanajste ure izjavili vsi, da so pripravljeni. Trikrat je že bilo rečeno, da je iti v cerkev, — a vsakokrat se je nekje zastavilo. Sedaj vendar enkrat razvrsti gospa Vukovičeva pare, ki se izmotajo iz sobe drug za drugim, kakor metulji iz bub.

Poroka je bila, kakor vsaka druga. V cerkev so šli mirneje in svečaneje, nazaj bučneje in vseleje. Nela je z zaljubljenimi očmi gledala v svojega moža, ki je bil za celo glavo večji od nje; morala je gledati gor k njemu, dočim se je on kar najelegantneje prigibal k njej. Ona je želela, da bi ji on tudi sedaj dvoril, da bi ji pohvalil poročno obleko in venec, dočim je zopet on pričakoval od nje izlive ljubavne sreče, ker je postala njegova žena. In že v tem hipu kakor da nista bila drug z drugim docela zadovoljna. Gospa Vukovičeva je vsa žarela od radosti ter se je trudila, da razveseli tudi svojo ginjeno sestro.

Zadaj za vsemi svati sta korakala Matković in Vinko, molčeče in potrto, kakor da sta zadnja v tej svečanosti. Na Matkoviču se je videlo, da je globoko ginjen, ter je bil njegov temnordeči obraz še mnogo neugodnejši nego obično. Še niso take misli trle njegovega srca: že drugokrat gre danes od cerkvenega venčanja, dvoje otrok se trga izpred njegovih oči. Mar se je on zato tako mučil z njima, da ju, kakor zreli jabolki, preda v roke drugemu, a on da se po vseh očetovskih skrbeh in mukah naj zadovolji s praznim naslovom „oče“! Hčeri se niti več ne imenujeta z njegovim imenom, njima je sedaj bližji povsem tuji človek, s katerim sta se slučajno sestali, a on, ki jima je dal življenje, ki je toliko dni in noči predrhtel nad njunim življenjem — on ni sedaj nič nego gola, prazna beseda „oče“... In tedaj, ko bodeta imeli otroke, se bo moral on še za eno črto umakniti dalje od njiju, — on bo samo „ded“... In naposled pride čas, da za

vedno sklene oči, in v tem trenutku se bodo njegovi otroci spomnili morda zadnjikrat, da so imeli nekoč očeta!

„Strašna so tvoja pota, Gospod!“ je ponovil dva- trikrat sam pri sebi, on, ki na vero in cerkev ni nikdar mislil, ki mu je vsa vera obstojala v besedah: Misli in delaj pošteno!

Vrnivši se s poroke, sedejo svatje k obedu, k obedu sijajnemu in obilnemu, kakoršnega mnogi Nемеc ali Anglež z deset tisoč letnih dohodkov v vsem svojem življenju ni videl. Jelo in pilo se je, nazdravljalo novoporočencema in srečnim roditeljem, vrhovni glavi dežele in prvacom naroda, in vsem tem v slavo se je morala izpiti čaša. In tako je šlo neprestano. Krilata beseda, globoka resnica, moder razgovor, za vse to ni mesta na slavonski gostiji: — jed in pijača, to je najvzvišenejši malik trebuha in duše slavonske!

Nekako proti koncu gostije vstane Vinko in napije sledečo zdravico:

„To čašo pijem na zdravje in srečo onih, ki sta si danes brez sijaja in slave v tihem, svetem miru naše cerkvice rekla, da se ljubita in da se hočeta ljubiti na veke. Njima, ki sta se, kakor dva goloba, ločila od jate in poletela v temni gaj, da v miru božjem preživita najsrečnejši trenutek svojega življenja, njima, stokrat srečnima sužnjema Čardačinske pristave pošiljam svoj bratski pozdrav!“ ...

Na to zdravico je nastalo tiho gibanje v vsej družbi. Nikdo se dosedaj ni spomnil Anke in Lešića, nikdo se ju ni spomnil z eno samo besedico. Nela in Neumayer, ki sta po prvih besedah zdravice mislila, da je namenjena njima, sta bila nemilo zadeta. Isto čuvstvo je skazilo tudi lepo, duhovito lice gospe Vukovićeve, samo gospa Matkovićeve ni mogla, da bi ne zaplakala na srčne in zanosne besede, ki jih je brat na-

menil sestri. Peklo jo je v duši, gledala je svojo hčer, ko pa je zaran prišla k postelji in položila glavo na njene prsi, proseč jo materinoga blagoslova, — dala ji ga je, ali nekako težko, hladno, da jo je sedaj od lastne besede zazebló v dnu srca. Bilo ji je, kakor da je njena hči pobegnila od nje in da je ne bo nikdar več nazivala mater ...

Skoraj v istem trenutku pride pismonoša in preda brzovavko z naslovom: „Mnogospoštovani gospe Anki Lešićevi! Slavje, ki ga slavite Vi danes, je najdivnejše, kar jih more doživeti človek. Najlepši blagoslov božji snemam z neba in ga polagam na Vašo glavo! Urbanitzky.“

Kakor za hip poprej Vinkova zdravica, tako pade sedaj ta brzovavka, kakor grom z neba, med svate. Razen starega Matkovića ni tega brzovava nikdo niti razumel.

„Ali nimaš ničesar več?“ vzklikne razgreti Neumayer pismonoši.

„Nimam!“ odvrne ta — a ta beseda zbode Neumayerja na dno srca, da je bolj padel nego sedel na sedež. Mislil je za gotovo, da je njegov šef tudi njemu čestital.

Kratek čas na to se konča gostba nekako naglo in nenadoma, kakor če burja razžene delavce na polju. Naenkrat so bili vsi složni, da je čas za odhod ... In ni potrajalo dolgo, pa so priletele nakičene kočije. Gospa Matkovićeve je sedla solznih oči k Neli, da jo spremi na pol pota. Neumayer, ki je pomolil Matkoviću v slovo samo roko, je bil v neprimoliki, ko ga je ta objel in poljubil. Nela je pozabila, se posloviti od očeta in ko je že bila v vozu, jame klicati:

„Z Bogom, papa — z Bogom, papa...“

In ko je za trenutek poprej vesela hiša naenkrat opustela, se dvigne stari Matkovič, vzame brzovavko Urbanitzkega in se napoti z Vinkom na — Čardačine. (Dalje prihodnjič).

FRAN ŽGUR:

IN ŠEL JE V NOČ...

In šel je v noč sam brez utehe,
bežal v valove groznih sanj,
s trepetom zrl sramotne grehe,
grmel mu v dušo klic je: Kajn!

Od zemlje do neba zatuli,
odnesi prs bolest, vihar! —
Da zrl nismo, nikdar čuli
sramote naše, brat Bolgar...

Zagazila v kri bratska noga,
umira naš ponos na tleh —
Glej, v lice tujec se nam roga,
duh zlobe mu gorí v očeh...

V prokleti hip zavist spočeta,
nesloga hči od davnih dob;
ljubezen kje, zvestoba sveta?
Sramota seda na naš grob!...

M. ROJIC: KRANJSKO DEKLE.

DR. JANEZ MENCINGER V KRANJU.

(1871—1882.)

SPISAL PROF. MAKSO PIRNAT V KRANJU.

V.

(Konec).

Mencinger ni bil nikak zaprtodurnik. Ljubil je družbo, rad zahajal vanjo, oživil in razvedril se med svojimi prijatelji in znanci, katerih je imel povesod na izbero.

V Kranju je posečal navadno te-le gostilne: Stara pošta, Puščavnik, Stari Mayr. Prvo je imenoval kaj rad latinski „Apud antiquam“, prav tako je Puščavnika prekrstil v „Apud eremitam“. Stari Mayrjevi gostilni je po gospodarjevem imenu nadel ime „Pri Petraču“. Tu je najrajši sedel v navadni gostilniški sobi za veliko zeleno peč. Ugajala mu je čaša dobrega vina, veselila ga

poštena beseda med poštenimi tovariši. Ako je bila družba zato, je posedel tudi dalje v noč in postal mladostno razposajen.

Mencinger je imel ta posebni dar in to redko spretnost, da je znal družbo držati skupaj kakor malokdo drug. Bil je duša svojega omizja. Kaj čuda! Kakor otroci okrog ljubega očeta, tako rada se je zbirala družba okrog Mencingerja, ki je znal prijetno, neprisiljeno zabavati, ki je umel svojo govorico zabeliti z zdravimi dovtipi in, če je trebalo in kazalo, vplesti tudi primerno satirično pripomnjo in ki je vedel o vsaki stvari

govoriti po domače, a obenem duhovito. Simpatičen je bil njegov organ, mičen in gladek način pripovedovanja in vse njegove kretnje in besede, da, vsak pogled je preveval tisti dobrodejni humor, ki je velik dar božji za onega, ki ga ima, tisti humor, pravim, ki ga med svojimi rojaki najdemo tako redko, redko. Pa je ta zlata, dobra volja Mencingerjeva prešla na njegovo družbo in je nastalo nad njo tisto veselo razpoloženje, v katerem človek čez hrbet vrže vse svoje skrbi in nadloge in je vesel med veselimi.

Rad je Mencinger šetal zjutraj ali zvečer s prijatelji po mestnem trgu in pušil dišečo viržinko, natakajeno na dolgo cevko, ki jo je sam zvil iz papirja. Lepo je bilo ob taki priliki opazovati impozantno, visoko postavo tega moža, ki mu je za pokrivalo služil velik, širokokrajni klobuk in ki se mu je po prsih usipala lepa, dolga gosta brada. Zjutraj je pred uradnimi opravki često krenil tja proti Bekseljnu, ustavil se, pa se zagledal v bodre valove bistre Save, svoje mladostne znanke in prijateljice, in se ozrl tja v daljavo proti očaku Triglavu, zvestemu varuhu ljube nepozabne njegove Bohinjske doline. Često se mu je tam pri Bekseljnu ob pogledu na ta čaroviti gorenjski svet izvil iz prsi vzklik: „Kak lep razgled to!“ Priljubljen mu je bil izprehod proti Struževemu in, če je bila prilika in čas za to, jo je mahnil s prijatelji gor v prijazno Podbrezje „k Francku“.

Čitatelj si more že iz tega, kar je bilo dosedaj povedanega, napraviti nekako sodbo o

Mencingerju kot človeku. Da pa bo ta sodba tem točnejša in popolnejša, hočemo dostaviti še nekaj opazk. Najznatnejša poteza Mencingerjevega značaja je: poštenost. Verus Israelita. Prej bi krenilo solnce s svojega teka, nego se Mencinger le za las umaknil s pota poštenosti. Odlikovala ga je neka posebna mirnost, ki človeku omogočuje pravo sodbo in ga očuva vsake pre-nagljenosti, in s to mirnostjo se je družila modra preudarnost, ki ve v vsakem položaju najti pravo pot. Dičila ga je nekaka dostojanstvenost in ozbiljnost, ki mu je pridobivala neomejeno zaupanje in spoštovanje; spremljala ga je vsepovsod ponosna možatost, ki seveda nima nič opraviti s tisto neprijetno bahavostjo in odbijajočo robatostjo, ki tako zelo kazi gorenjski značaj, dasi bi nekateri radi videli v njej nekako posebno vrlino in prednost. Pod temi moškimi prsmi je bilo zlato slovensko srce, polno ljubezni in mehkih čustev, srce, iz katerega je izvirala sama usmiljenost in blagost. In temu lepemu značaju, polnemu notranje harmonije, je dajal posebno prikupljivost že omenjeni naravni, neprisiljeni humor. Mencinger je bil mož in značaj v besedi in dejanju. In takega se nam kaže tudi v svojih spisih in čitatelju njegovih spisov de to posebno dobro, če ve, da vlada čudovito, redko soglasje med Mencingerjevo pisano besedo in med njegovim res vzornim življenjem in velikodušnim delovanjem. Takih značajev smo imeli malo, kakor je bil Mencinger.

A. FUNTEK:

KONEC PRVE NOČI.

Vse je v sobi, kakor je bilo:
Pisna miza. Knjige na njej.
Stol pred njo. In knjižnica zraven.
V kotu postelj. Vse kakor prej.

Njega pa, ki tukaj je delal,
za prosveto, umetnost vžgan,
njega so včeraj odnesli k počitku,
ko je bil še dela željan.

V jutru kleči ob postelji vdova,
v žalni obleki mlada gospa.
Daleč strmi. Nekam v praznino.
Nima več misli. Nima solzá.

Koliko pač je misliti treba,
da poslednja misel zbeži!
Koliko solz je treba pretiti,
da se poslednja posuši!

Ko več misli nobene ni v glavi
in solzé več nobene v očeh,
pa strmi oko v praznino
in telo se grudi na tleh.

In vse tone in gine v dalji,
kar je bilo blizu poprej.
In gorje, da niti bolesti
ni več prostora v duši vsej...

Dan se dela. V stanico jutro
zre z velikimi očmi.
Ona vzpogleda. Gleda. Umeva...
Konec torej prve noči!

Glavo skloni do smrti trudna.
Mraz ji strese šibko telo.
Kakor v omami ječi besede:
„Ali bo zdaj vedno tako?“

LISTEK.

KNJIŽEVNOST.

Anton Novačan: Naša vas II. del. (Biblioteke pisateljev sedanje dobe III. zv. V Ljubljani 1913. Ig. pl. Kleinmayr in Fed. Bamberg. Cena 3 K, vez. 4-50 K, 8°; Str. 224.) Pisatelj posveča knjigo manom umetnika-trpina Ivana Groharja in njegovemu „sejalcu“. Prva slika je pesem v prozi, ki opeva njivo. V ostalih črticah srečamo Novačana, kakor se nam je predstavil že lani s svojim prvim delom. V tem drugem se pa opaža velik napredek. Pričujoče črtice in povesti so iz zrelejših let, medtem ko je v prvem zbral večinoma svoje prvence. — V črtici „Vuk“ nastopa kmet-starec, ki ga vznemirja na stare dni misel ljubezni. Misli na Mico in stavi v loterijo, kjer pogodi — sicer Novačanovim junakom ne gre vse tako gladko — terno in razgraja po gostilni. Drugo jutro ga najde Mica zmrzlega pod svojim oknom, kamor ga je zapeljal hudoben človek, željan njegovega bogastva. Večjidel vse črtice se izgubljajo v dostikrat neosnovani tragiki. Res je, da igrajo v naših vaseh kol, nož in podobne ljubeznivosti še veliko vlogo — a človek bi si želel včasih kaj bolj solnčnega. „Pust“ je nežno zasnovana in fino izvedena študija hrepeneče otroške duše, ki še ne pozna bolesti razočaranja. Le v sladkem pričakovanju in blaženi negotovosti je duša človeška srečna in utešena. Kdo še ni čutil tega in kdo ne bolesti, ki hodi za prevaranim pričakovanjem in neutešenim hrepenenjem? V „tihu maši“ se tolaži stari Madež — zopet star junak, kakor nastopajo večinoma v Novačanovih črticah — ker mu je ušla žena. V „Voku“ — pisatelj si najme spretno ogledarja — najdemo eno tistih strašnih storij, ki jih tako potrebuje naš kmetijski človek, da si razvname fantazijo in razburi živce, kakor meščanu kinematograf. Ponosnega kmeta srečamo v povesti „Sveta birma“. Ker ni pokleknil pred škofom, ki ga je osramotil v cerkvi pri izpraševanju, ga začno šovražiti sovaščanje in nemilostiv je tudi gospod župnik. Začne se ogibati ljudi in zblazni. „Evica“, uboga, lepa in mlada deklica, pride od Sv. Višarj nazaj brez devišstva in omrači se ji um. Stari čudodelni vrač jo zdravi brez uspehov. Ne najde je rože čudotvorne, gnan od ljubezni, ki jo vname njena prisotnost v starem srcu. Ker hoče imeti dekleta zase, zbeži pred orožnikom in očetom v gozd, kjer se ziblje sedem vranov nad njegovim in njenim truplom. Neutešeno hrepenenje, ki pa zahteva tu silnejših žrtev, kakor pri Tončku v črtici „Pust“. Saj pa je razočaranec starec, ki že ni več upal in ne hrepenel. Za tem lepim delom je nepridiprav „Mihelovje“ res pravi nepridiprav. Najširše zasnovana povest je „Vaški cyrano“, mogočen dečko z mogočnim nosom in pesniško dušo. Vaški fantje ga zasmehujejo in se ga boje. Ljubi lepo Nežko, ki pa se je zaobljubila lepemu in slabotnemu Gusteku. Naravno in silno riše Novačan Jakove duševne konflikte in očitajočo vest, ko je Gusteka ubilo v gozdu drevo — in se čuti Jaka

krivega. K koncu pa se najdeti z Nežko v krvi in mesečini. — Bilo je potrebno tu pa tam navesti vsebino, da se vidi, kako nastopajo v tej knjigi res naši ljudje. Naj mi zato tega ne šteje v zlo g. založnik. Ker kritiki so včasih njegovi največji škodljivci. Bi se nazadnje še našel kdo, ki bi poznal Novačanovo knjigo natančneje, kakor tisti, ki jo je bral. Zato dovolj vsebine! Nimam nobenega povoda, delati škodo g. založniku; kvečjemu sem malo nevoljen, ker je slika na ovoju ista kakor lani. — Pardon, prihodnjč bo drugače — sedaj že skoro ni mogoče, ker... Seveda, seveda razumemo! Uvidevamo težkoče...

Novačan piše le to, kar je doživel, in riše le to, kar je videl na lastne oči. Zato fino psihologijo, očarljivo pripovedovanje in zdrav slovenski humor. To je treba tembolj poudarjati, ker si naš humor žalibog danes brez banalnosti ne more več pomagati. Pisateljevo hitro napredovanje kaže, da nimamo opravka z afektirancem, temveč z umetnikom zdravih misli in globoke duše. Česar se je naučil do sedaj pri Rusih in Francozih, to je dobro prebavil in porabil za naše življenje. Gospoda, to je mnogo; marsikdo ima za tako prebavo preslab želodec. Veseli smo te knjige in z veseljem pričakujemo zadnji del. Finis coronat opus!

M. V. Brezovnik.

Milčinski Fran: Volkašin. Roparska pravljica v enem dejanju. Glasbo po narodnih napevih priredil E. A. (damič). Ljubljana 1913. Založil L. Schwentner. Str. 74. Cena 50 h.

Milčinski je v novejšem našem slovstvu prvi, ki je začel slovenske narodne pesmi in pravljice uporabljati leposlovno ali pa pravljice po Grimmovem vzoru sestavljati in stilizirati. Snovi uporablja svobodno, vendar se kolikor možno verno oklepa prvotnih motivov, jedra vsebine in celo izvirne dikcije. Jurčič za „Desetega brata“ ali Fr. Detela za „Pegana in Lambergerja“ ali Kersnik za „Rošlina in Verjanka“ ali dr. Vošnjak za „Lepo Vido“ so porabili le idejo ali celo le naslov iz narodnega blaga, pa so ustvarili povsem novo vsebino brez narodnih motivov. V „Pravljicah“, ki jih je izdal Milčinski l. 1911. tudi pri Schwentnerju, pa se je naslanjal s tankočutnim poglobljenjem izvečine na Štreklja in deloma na Valjavčovo zbirko narodnega blaga. Iz fragmentarnih in celotnih variant narodnih slovenskih in srbskohrvatskih pesmi je napisal povsem izvirne, poetične pravljice, ki jim je dodal iz svojega uvoda, logične prehode in zaključke, označil realističneje ves milje dejanja, plastično orisal osebe, razpredel dialoge (brez dolžin) ter iz inac izluščil vse, kar je bilo z estetskega stališča najlepše. Tudi dikciji je ostal zvest in, če le možno, je v dialogih ohranil celo ritem. Že v „Pravljicah“ je podal povestico, ki ji je dal za naslov iz nar. pesmi verza: „Pravne stori, kdor daleč svojo hčer moži“. Tu se naslanja Milčinski na narodno pesem, ki je v Štrekljevi zbirki priobčena pod

naslovom „Z roparjem omožena“ v treh varijantah (Del I, str. 160, št. 99—101) in ki so bile znane in zapisane vse na Gorenjskem, ter na sp.štajersko (iz Buč) pravljico v prozi, ki še ni natisnjena. Isti sujet je obdelal zdaj za dramatično enodejanko „Volkašin“. Narodna pesem govori o „hudem možu, ravbarju, tatu hrovaškem, Hrovatu starem, ki noč in dan ravba vboge ljudi“; Milčinski je tega roparja imenoval Volkašina, glavarja hajdukov, dejanje se mu vrši „v turških časih pod Gorjanci“ in Volkašin „nosi bosensko opravo“; v Milčinskega pravljici (l. 1911.) se je vršilo dejanje v šentjernejški dolini, v nar. pesmi št. 101. pa se godi celo na Vrhniki: V vseh treh narodnih pesmih se čzeni ta (pač bosenski) ropar iz „devete dežele“ s slovenskim dekletom; nar. pesem jo zove dvakrat Kumara (zagonetno ime, iz katerega naj le naši filologi izluščijo meni neznano svetnico!), enkrat pa se zove Lenčka. Milčinski imenuje dekletu Kata, kakor je v Beli krajini navadno. Čigava hči je ta nevesta? Narod. pesem poje o gradu, o Mornem gradu in o vrhniški kmetiji pri Kolani (Kalanu?); Milčinski jo je napravil za hčer bogatega kmeta pod Gorjanci. Ropar odpelje svojo ženko daleč, predaleč, tja v deveto deželo na svoj dom; vedno je z doma ter se vrača šele „opolnoči, ko človek najrajši spi“. V nar. pesmi kar očitno prinaša v eni roki odsekano belo glavo, v drugi desno roko, ki ima na prstu še prstan zlat. Po tem prstanu spozna žena, da je njen mož ubil in oropal njenega brata. V Milčinskega pravljici pa sanja žena sama v zakonski postelji o mlajšem bratu, kako se pogreza v grob in jo pozdravlja z roko; iz sanj jo prebudi ropot, žena užge luč, mož vstopi osoren ter ji vrže škatljico z zlatnino, med katero najde žena postavek, ki ga je dala mlajšemu bratu v spomin pred poroko. V enodejanki je Milčinski motiv z umorjenim bratom izpustil in postavil na bratovo mesto bogatega tujca, oboroženega sovražnika; žena sliši v kleti ropot in krik, zleze v klet, vidi strašni prizor ropa in morije ter ujame, skrita za visoko kadjo, odsekani prst s prstanom. V nar. pesmi odvede brat svojo sestro iz tolovajskega gnezda domov, kjer pravkar pokopujejo ubitega in razšekanega brata; tudi v Milčinskega pravljici pride sestra z bratom na bratov pogreb, a spremlja ju ropar, ki šele na mrtvaškem odru spozna svojo (nename-ravano) žrtev. V nar. pesmi in v Milčinskega pravljici zvabi brat svojo sestro domov z lažjo, da se brat ženi. Dialog med potjo, ko sliši sestra mrtvaško zvonjenje, zabijanje krste in materin jok, je Milčinski prav spretno prevzel iz pesmi v svojo pravljico. V drami pa je dejanje temeljito zasukano, in reči moram, da prav efektno logično in lepo. Godi se v jutro tretjega dne po svatbi. Par svatov odhaja težkih nog, eden spi pod mizo, trije pijani godci sede okoli peči, fant Tiln sedi za mizo, pije in poln pijane bolesti javka, ker se je omožila ljubljena Kata, brat Katin — Matjaž pa se mu roga, pleše ž njim in sam po sobi. Tu zvemo, kakšna je Kata: neugnana, pogumna, močna, še steklega psa se je lotila in ga zadavila. Tiln pa je pohleven, jokav in slaboten. Kata in Tiln bi se vkupe vzela ko volk in jagnje. Ko je silil Tiln za njo, ga je dregnila s prstom, pa je odletel in sedel na tla, kakor berač pod znamenje. Ni ga marala, slabiča jokavega, in rekla je: „Rajši hajduka, ko zajca!“ Tudi očetu Boljancu toži Tiln, da je vendar bogat, pa da je Kata rajši vzela tujca, ki ga nihče ne pozna, če ni cigan. Oče ga zavrne, da je zet možak in za pet takih ko on, pa tudi mati je zadovoljna, ker zet je junak in ima grad, da se človek izgubi v njem. Ekspozicija prav dobra. Nastop dekel, Jere in Urše, ki pospravljata sobo, bi bil odveč, če bi le ponavljal karakterizacijo Kate („lepa, ošabna ko kraljica in huda ko zlod“) in zeta („bogat, oči ko oglje, mimo ne mo-

reš, če te pogleda“); ker pa s pesmijo (po Adamičevi melodiji) nevede namigujeta na Katino usodo in zetov hajduški obrt, ker govorita o cerkvenem ropu, ciganih razbojnikih in Volkašinu, glavarju tolovajev, ki je močan ko medved, zvit ko lisica in bogat ko cesar, ter mu prorokujeta smrt na vešalih, je ta prizor dober prehod k začetku drame, ko plane v sobo upehana in hudo razburjena Kata. Pobegnila je od moža, ki ji je že na poti na grad podaril vso doto. Zet Juraj je torej kavalir, zato oče ne razume hčerine groze. Kata upa, da moža ne bo za njo in da je pobegnil v svet, a doživlja ne pove. Pa pride berač Malha, in Kata ve, da je zasledovana; pa pokliče brata Matjaža in zbeži k materi. Za beračem pride krivogled in rdečelas brusač; oba oprezujeta. Autor ju je naslikal prav srečno v njihovih kretnjah in besedah. Matjaž se vrne od Kate, se vrže na žrebca in oddirja. Brusač izgine, berač ostane. V tem se vrnejo svatje z godci, in gostija se ponavlja. Pristno slovenska svatovščina. Starejšina je izboren tip. Njegova napitnica čist naroden dovtip. Zadrega. Kmet Suhelj, Tilnov oče, očita, mati Boljanka izgovarja hčer Kato, ki pride z očetom. Kata, drzna, živalna, izkuša svate razveseliti, in začne se narodna zdravica s soli in zborom. Teta prinese okrašeno pogačo, in družba poje šalivko med rezanjem pogače. Ves prizor je po besedilu in dejanju vseskoz naroden. (Upam, da je ritem petja nagel in pester, da ne bo trpel prizor zaradi dolžine in monotonije.) Vsi so veseli, le Kata je zopet nemirna. Pa vstopi njen mož Juraj, orjak z dolgimi lasmi in visečimi brki. Miren je, prijazen. Pa kmalu povabi Kato, naj odide domov. Sedaj se začne besedni dvoboj med ženo in možem. Vrhunec napetega dejanja! Dve junaški naturi se borita besno, a brez giba. Dialog je mojstrski. Kata že omaguje in začne pripovedovati svoje „sanje“, v resnici pa vso istino. Mož se ji roga, šali ter se noče udati. Zunaj zapoje trobente, brusač in berač prestrašena planeta, Juraj ju pomiri, vstopi Matjaž, a Kata pove „sanje“ do kraja: Bila je v kleti med umorom plemiča, spravila prstan z odsekanega prsta in zdaj je pozvala — vojake. Pred moža vrže prstan, in Juraj vidi, da je izdan, izgubljen. Toda bežati noče. Pove ženi, da je hajduk Volkašin: „Majka mi je puška, dež me je kopal, zibal vihhar, pel mi je volk. Silovit sem in krut, — kako bom drugačen? Tebi vsa lepša je tekla mladost in vendar — Kata, hajduk si, poslušaj, bolj krut kakor jaz. Sovrag mi je bil in tuj, ki sem ga jaz ubil, — maščeval sem svoj rod in — tvegati sem življenje. Ti pa iz zasede si ubila moža, ki te ljubi. Bot sva, hajdukinja Kata!“ V kati se zbudi občudovanje, kesanje, veli mu, naj zbeži; prepozno. Volkašin noče bežati. Še ji pove: „Moj svet je drugačen ko tvoj! Kar je tebi groza, glej, meni je junaštvo. In vendar — tebi bi se bil uklonil.“ Kata hoče zbežati ž njim in mu ostati žena, a odpro se duri, vojaki zgrabijo tolovaja in ga odvedo, Kata pa zaihti in omahne na tla. — Obširen sem v svojem poročilu, a ne poznam slovenske enodejanke s toli bujnim, pristno narodnim in psihološko fino izcizeliranim dejanjem. In ta dialog, ta jezik! Naj napiše še kdo kaj enakega, in pel mu bom slavo! Milčinski je s to igro sijajno dokazal, kako znamenit zaklad leži zakopan v naših narodnih pesmih in kako se more dvigniti, da zablešči v še lepši krasoti, ko ga osvobodimo gline in blata. V nar. posmih so biseri, le — brusačev nimamo. Kakšen uspeh bo imela igra na odru? Če bosta interpretata Kate in Volkašina resnišna umetnika silnega temperamenta in če bo ansambl vsaj dober, ne dvomim, da doseže ta igra umetniški in gledališki uspeh. Snov in oblika je povsem jugoslovanska, zato bi igro priporočal Zagrebu, Novemu Sadu

in Belgradu. Tam bo našla nedvomno še več razumevanja, ko v nas. Da je brutalna? Res, malokrvno sentimentalna ni, hvala avtorju, zato pa je zdrava, jedra, pristno naša! Toda, ali poznate Wildovo „Florentinsko komedijo“ ali vsaj Hauptmannovo „Elgo“? Milčinski ni zagrabil z Volkašinom prav nič manj estetskega sujeta, in njegova označba (ali upravičba?) „roparska pravljica“ je bila resnično nepotrebna. In še nekaj: naši operni komponisti iščejo librettov. Tu ga imajo celega in nad vse efektne! Toda, napisati morajo tudi tako pristno našo godbo, kakor je pristno naše besedilo!

Fr. Govekar.

Badiura Rudolf: Na Triglav, v kraljestvo Zlatogorovo. (V Ljubljani 1913. Založil Hinko Badiura. Str. 108. Cena K 2-20.)

To je prvi slovenski kašipot na Triglav. Popis sam je opremljen s 27 fotografskimi posnetki, zemljevidom triglavskega pogorja od Boh. Bistrice do Dovja, od Loga ob Soči do Mrzlega Studenca in Koprivnika, in s tremi načrti (eden je shematičen pregled o triglavskih potih, eden je pregled dolinskih postojank v okrožju Triglava, eden pa vrh planote Za Planjo). Sploh je oprema knjige redko okusna in so mnogoštevilne slike gorskih partij triglavskih deloma uprav krasne; na pr. slika pred naslovnim listom „Triglav s Križkih podov“. Naslovno stran platnic je naslikal H. Smrekar.

LITERARNA DRUŠTVA.

„Matica Slovenska“. Razpis častne nagrade za leposloven spis. „Matica Slovenska“ razpisuje častno nagrado 300 kron za daljši leposloven spis poljubne vsebine. Vložiti ga je treba do 1. maja leta 1914. pod posebnim geslom; pisateljevo ime bodi v kuverti, ki je zaznamovano z dotičnim geslom. Razume se, da prejme avtor za nagrajeni spis poleg nagrade tudi običajni honorar.

Hrvatska in srbska kritika o knjigah „Matice Slovenske“ za l. 1912. V „Srpskem Književnem Glasniku“, tej najuglednejši smotri srbski, ocenja U. Dž. Matičine knjige za prošlo leto. O Peterlinovih pesmih „Po cesti in stepi“ pravi, da po formi spominjajo na poezijo Otona Zupančiča. „Samo, dodajmo odmah, to nije misaona, slikovita i lepa poezija Zupančičeva, već laka i prosta, ispevana više u duhu narodne poezije, gde je često, pored lakoće stiha, pogodjen ton narodnih pesama (str. 14, 30, 31, 71, 87, 95, 98). Oskudica motiva oseća se jako, i ako na prvi pogled ne izgleda... Peterlin ne unosi skoro ni jedan finiji preliv... Možda je još najbolja „Poletna slika“ (102), koja jako opominje na uspele dekorativne pesme Mileta Jakšića...“ — O Detelovem „Tujskem prometu“ pravi: „Prvi deo je mestimično razvučen, razvijanje događaja je nešto sporo, a docnije sve oživi... poslednja scena daje težak i najjači utisak. Kompozicija je u tom pogledu dosta dobra, glave su povezane, i ako bi želeli, da je veza jača, i sve vode jednom cilju. Sve te lepe osobine, pored jasnog stila, daju prvo mesto ovom delu medju originalnim knjigama ovog kola (Matice Slov.)“ — O Milčinskog „Zločincih“ pravi kritik: „U noveli ima nešto života i opisa i nije bez interesa, naročito u drugom delu, gde je pričanje živo.“ — Lahov „Mojster Roba“, po predmetu ne povsem nov, pisan „lako, književnim stilom, sa poletom, sa prijatnim opisima, nesumljivo je najbolja i najknjiževnija stvar u Zabavnoj knjižnici.“

Simpatični D. Domjanic ocenja v 4. št. „Savremenika“ Peterlin Petruškove pesmi „Po cesti in stepi“, in to vobče prav ugodno. „Formalno pjesme nisu

savršene, nisu ni sve dobre ni jednako vrijedne, ali iskrene jesu... Radivoj Peterlin Petruška ima lijepih slika iz prirode i nastrojenja, ali više puta samo skiciranih... Peterlin Petruška nije bogataš, pa ne odijeva svoju Vilu u tudji zlatni brokat, ona je preprosto slovensko dekle, ali je — vjerujte mi, i bez zlata i bez odijela lijepa, jer je mlada i vesela... Ukratko: mene je ta knjiga osvježila kao jutranja šetnja.“

„Socijalna Matica“ (v Gorici) izda za leto 1913.:

1.) Dr. Žmavc Ivan: „Ozdravljenje socialnega življenja s pomočjo prirodoslovja“. — 2.) Dr. K. Slanc: Zadruga v zgodovini Slovanstva. — 3.) Dr. Ilešič: Ideja slovenskega naroda. — 4.) Ferd. Seidl: Geološki izprehodi po goriški okolici.

JUBILEJ.

VATROSLAVU OB SEDEMDESETLETNICI.

Ko bi štel le število let, bi mu ne čestitali; a Vatroslav Holz šteje muke in zasluge in zato mu od srca čestitamo ob sedemdesetletnici.

Sredi Slovenskih Goric je tekal pred desetletji dečko Ignac, a ko ga je zaneslo življenje čez slovenska brda, razsvetljena v žaru Slovanstva, je nastal iz njega Vatroslav. Stanko iz Jakoba, Davorin iz Martina in Vatroslav iz Ignacija — tako smo iz Latincev in Nemcev postajali Slovani.

V službi „Slavije“ je bil, pa ne samo banke, ki osigurava za življenje, ampak tudi Slavije, ki je naše bistvo, naša dika in bodočnost.

Davorin Trstenjak, urednik mariborske „Zore“ in sourednik celovškega „Kresa“, je Vatroslavu zemljak. Ni čuda, da nahajamo Holza med sodrudniki teh dveh listov. Ko se je pa koncentriralo naše literarno življenje vedno bolj v Ljubljani, je Vatroslav bil tudi v vseslovenskem kolu „Slov. Naroda“ in „Zvona“ in „Slovana“ in je ostal tu do današnjega dne. Še krepko reže njegovo pero in „Slovan“ ga z veseljem broji med svojimi sodelavci.

Neka mirna epska širina diči njegove spise. Nekdaj je pisal tudi vredne kritike obrazovalne umetnosti, ki jim do njega pri nas ni bilo glasu.

Kar je pa pri njem čisto izvanredno, je to: Kakor ves slovenski narod, je Vatroslav pravi self-made-man: sam se je ustvaril; avtodidakt je bil v umetnosti, avtodidakt tudi v znanju. Na mukah takega razvoja mu prav posebno čestitamo.

GLEDALIŠČE.

Letošnja gledališka sezona. (Konec). Moderna igralska umetnost je šla preko vseh tradicij starega patosa in lesene poze naravnost do notranjega človeka, do njegove duše in našla prave njene interprete na zunaj, to je, pred vsem glas, potem oči in ostalo mimiko obraza. Vsak moderni igralec mora biti dober psiholog; čim večji psiholog je, tem boljši igralec. Toda tisto, kar si samo domišlja in predstavlja, mora znati na zunaj tako izraziti, da je gledalec prevaran, misleč, da je to resničen junak, ki je zares doživel in občutil. In ta igralčeva zmožnost izražanja ga loči od kakega drugega psihologa, na pr. profesorja ali kriminalista. Razumljivo je, da vsi moderni gledališki umetniki streme za tem, kako bi se dalo še bolj, neposredno vplivati na duše gledalcev. Eni hočejo to doseči s takozvanim intimnim gledališčem in njegovo intimno igro, drugi zopet z velikan-skimi masami igralcev, držeč se resnice, da se na maso naj-

bolj in direktno vpliva zopet le z maso. Vem, da je preveč, če se vse to zahteva od ljubljanskega gledališča. Toda vsaj stremi za tem, počasi delovati na to, bi pomenilo za našo umetnost velik naprepek. V letošnji sezoni v tem smislu nismo napredovali, nasprotno. Kar so naši igralci v tem oziru nudili, je bilo premalo, mnogo premalo zlasti za tiste Ljubljančane, ki se spominjajo boljših časov in njihove umetnosti. Ne zahtevamo preveč in ne pretiravamo, če z vso odločnostjo zavračamo govorjenje nekaterih naših igralcev. Gospod B. govori, kakor bi na boben tolkel, in vrh tega nerazumljivo, g. M., kakor bi ga nekaj v grlu tiščalo, g. S. kriči hripavo in surovo (dasi se je zadnje čase v istini popravil). Kje naj iz teh glasov govori duša?! Letos nisem slišal na našem odru nobenega lepega glasu, nobenega mehkega tenorja iz ust ljubimca, nobenega polnozvenečega basa ali vsaj baritona iz ust junaka, nobene izpremenjave, lepe poteze, nobene fine nijanse kaj šele jasne barve glasu. Falstaff se mora od Krjavlja bistveno tudi tu razlikovati in ne samo po obleki ali vedenju. Razumevanje težjih vlog zahteva pred vsem inteligentnega igralca. Toda tudi manjše vloge je treba popolnoma razumeti in spoznati njene bistvene poteze. Letos pa pri nas ni bilo videti igralca, ki bi se v svojo vlogo zares vživel in na ta način postavil pred nas živega in resničnega junaka. Bilo je vse naučeno, recitirano, s težavo izraženo in na ljudi ni vplivalo. — Kar se tiče režije, smo imeli letos velikansko smolo. Štiri dramske režiserje imamo, med njimi celo višjega, toda kdor je nekoliko bolj natančno gledal na uprizoritev kakega dela, se je moral ujeziti nad malomarnostjo, površnostjo in neumevanjem naloge s strani teh gospodov. Bilo je vse preveč diletantsko. To se tiče predvsem otroških, popoldanskih in tujskih predstav (kar je končno razumljivo). Mimogrede bodi še povedano, da mora igralec, ki hoče veljati za inteligentnega, poznati vse kaj drugega še nego samo dunajski repertoar. Kdor hoče napredovati v duhu svojega časa, se mora privaditi na vsak način tudi srbohrvatskemu dialektu in biti zmožen, kreirati tudi vloge, ki so napisane v cirilici. To zahteva od nas sedanji čas in kdor ga bo ignoriral, bo pač zaostajal. Bodoči slovenski igralec, ki bo seveda tudi priznan umetnik, bo moral nastopiti danes v Ljubljani, jutri v Zagrebu, tretjič v Belgradu. Za zgled naj nam bodo V. Nigrinova, oba Borštніка in Nučič, ki so igrali in še igrajo po vseh večjih jugoslovanskih odrih. — Tu hočemo govoriti o delovanju naših dramskih umetnikov samo v glavnih točkah. Bili bi odveč vsi superlativi o umetnosti najbolj popularnega slovenskega igralca, g. Ant. Verovška. Cela Slovenska ga pozna in ljubi, zato pa tudi od njega mnogo več pričakuje in zahteva nego od koga drugega... V „Sodniku zalamejskem“ je združil vse svoje zmožnosti in to je bila brezdvomno njegova najboljša letošnja vloga. Tu sem videl redki pojav na našem odru, da se je namreč igralec vživel v svojo vlogo. Vživel se je in zato se je Pedro Crespo boril za svoje resnične interese, vsa čuvstva so mu privrela iz dna duše, nič ni bilo fingiranega, nič zlaganega in publika je bila brezmejno navdušena. Izmed drugih vlog bodi omenjen posebno njegov klasični Falstaff. Splošno se mora reči, da najbolj uspe kot ljudski junak, ki nam ga poda takega, kakršen je, nič več, nič manj, toda z vso njegovo naravo. Verovškov organ je lep, močan, izpremenljiv. V maski nikdar ne pretirava, dasi jo karakterizira v zelo ostrih črtah. Njegova igra je zelo umerjena, dostojna in kar ga odlikuje od drugih umetnikov — n a r a v n a. S to svojo naravnostjo

in izvornostjo se je posebno populariziral kot ljudski junak. Takih tipov, kakor nam jih on ustvarja, jih še dolgo ne bo nobeden. V takih vlogah ni nič igralskega na njem, človek z ulice je, hudomušen mešetar, ošaben župan, debeli in zadovoljni rodoljub, klasičen kranjski župnik. — Občinstvo ga naravnost obožava in pričakuje od njega vedno vse najboljše. Zato je bilo letos včasih v gledališču silno mučno, ko Verovšek svoje vloge — ni znal. Parkrat se je celo dogodilo, da ni igral nič bolje nego kak diletant. Kot režiser pa včasih ni nudil nič posebnega, dobro pa je izvršil svojo nalogo v „Sodnik z.“ in posebno v „Ubijaču“. — Verovšek nam je to, kar je Dunajčanom Baumeister, in zato je bolje za nas in za njega samega, če igra samo tri velike vloge na leto dobro nego deset slabo. — Petintridesetletnica g. A. Danila se je vršila na vsak način preskromno. On je Nestor v našem gledališkem življenju in čisto gotovo nič manjši umetnik nego Verovšek. Kadar je razpoložen in kadar hoče, postavi na oder zelo markantnega človeka in gledalec ne ve, ali naj občuduje bolj njegovo rutino, karakteristično masko ali odločno igro. V dialogih je duhovit, zelo naraven in ima izboren nastop. Masko in kostum sta njegova specialiteta. Njegove najboljše vloge so predvsem bonvivantje, intrigantje in komični tipi. Ustvari nam pa tudi tragičnega junaka s prav dobrim umevanjem in izborno karakteristiko. Letos je bil za Ljubljano užitek prve vrste, ko je Danilo predstavljal starega Arhibalda (v „Ljubezen treh kr.“). Po mojem mnenju gre poleg režiserju Skrbinšku predvsem njemu hvala, da je drama tako dobro uspela. Položil je v igro vso svojo dušo, tako da je bil ta njegov stari naravnost gigantska kreatura. Splošno se mu zelo dobro podajo vloge grofa-sleparja, kavalirja, kmeta, ki je navidez neumen, v resnici pa zelo prebrisan. Najbolj markantne njegove figure so bile: žid Goldmann („Vrtoglavci“), klobučar Lantier („Ubijač“), profesor matematike („Red iz nr.“). — Kot režiser ni imel veliko sreče, pri „Zimski pravljici“ na pr. je bil celo zelo površen.

V g. M. Skrbinšku smo dobili zelo nadarjenega in inteligentnega umetnika, ki ima poleg drugih tudi to prednost, da je zelo vesten in marljiv kot igralec in režiser. Naravnost povedano pa: on ne bo nikdar igral ljubimcev in prvih junakov s tolikim uspehom kakor karakterje in intrigante. Njegova igra je sarkastna, žgoča, vedno dobro premišljena, dasi premalo izpremenljiva. Njegov glas ima zelo surovo barvo, ki je včasih zelo na mestu (na pr.: Mars v „Orfej v p.“, svetnik v „Red iz nr.“, dvorni maršal v „Pepelki“), včasih pa kazi sicer dobro interpretacijo. Poleg te napake — ki pa zadnji čas vidno pojema — je često premalo naraven in umerjen. Toda tudi tu se popravlja in danes smo vsi prepričani, da bomo imeli v njem nekoč velikega umetnika. On umeva svojo nalogo zelo resno, igra skoz in skoz umetniško in je psiholog iz moderne šole. Najboljše njegove letošnje kreacije so bile: „Vrag“, klepar Coupeau v „Ubijaču“, svetnik v „Red iz nrav.“. V mnogih drugih vlogah je predvsem dobro karakteriziral z akcentom v govoru, mimiko in posebno z izborno masko. Kot režiser je bil zelo dober in bo v bodoče sigurno naš najboljši režiser. Režira v modernem stilu z veliko vestnostjo in doslednostjo, ne pozabi nobene malenkosti, pač pa poda vsak prizor zelo natančno in tudi resnično, kakor bi ga fotografiral. Pohvalno naj se omenijo te-le njegove vzorne režije: „Vrag“, „Ljubezen treh kraljev“, „Red iz nrav.“, „Upnik“, „Neizprosní stražnik“. — G. J. Fišer razpolaga z dobro mimiko in karakteristiko, toda manj dobrim organom. Dobro je igral Adolfa v „Upniku“ in Baskervilla, kot režiser pa je

imel nekoliko več uspeha, recimo, pri „Komed. zmešnjav“, dasi take režije naša pozornica še ne prenese.

G. Fr Bohuslav je igralec „po božji volji“ z veliko izpremenljivostjo, karakteristiko, naravnim humorjem in duhovito igro. Posebno v maski se je videlo, da je velik psiholog. Igral je najrazličnejše igre vedno z dobrim uspehom. G. J. Povhe je naš najboljši drastični komik. Deloval je večinoma v opereti (slov. operete si brez njega misliti ne moremo), pa tudi v veseloiгри je nastopil z velikim uspehom. Kazi ga včasih prehitro in nerazumljivo govorjenje. V izborni maski in z grobo karakteristiko nam ustvarja karikature in tipe, ki jih človek ne pozabi izlepa. — Tudi g. Bukšek je dober igralec, ki je letos z dobrim uspehom nastopil v opereti in operi. V drami je včasih pogodil dober tip, toda ima nerazločen govor, previlhravo igro in se ozira preveč na okus publike. Gospod Molek je zelo priljubljen komik, ki zna iz male vloge mnogo ustvariti. Njegove najboljše vloge so stari lakaji, uradniški slugi in pijani kmetje. V takih vlogah je letos vsled naravne igre in neprisiljenega humorja pokazal zelo veliko zmožnosti in postal popularen. Organ si bo moral pa na vsak način popraviti. Gospod Peček je zadnje čase postal zelo dober igralec. Izvrstno je letos igral Don Menda („Sodnik z.“), plemiča Drobniča („Vesele žene v.“) in strežaja na Baskervilleu. Njegovi natakariji, ošabni mladi meščani in smešni kavalirji so vedno zelo dobro pogojeni. Igra mu je naravna, umerjena, kadar treba, je zelo eleganten. — Gg. Bratina in Grom se bosta morala še mnogo izpremeniti, če bosta hotela napredovati. Na vsak način kažeta premalo ambicije, igrata premalo jasno in brez pravega razumevanja. — Zelo pohvalno moramo omeniti „naraščaj“. Kakor je dokazal debut g. Šesta, bomo dobili v njem inteligentnega igralca iz moderne šole. — Gg. Štrukelj in Trampuž bosta brezdvomno v kratkem času zelo doba igralca, boljša od mnogih sedanjih, treba jima je še malo več poguma in rutine. Prvi je kreiral mnogo vlog zelo zadovoljivo na pr.: sluga Franc („Pred poroko“), Aleksij („Vrtoglavec“), Syfaks („Pepelka“) i. dr. Igra z veliko lahkoto, dobrim razumevanjem in karakteristiko. G. Trampuž se je v „Pepelki“ prvič predstavil publiku in ta njegov princ Krasnoslav je bil tako lepo ter okusno kreiran, da je bilo rasveseljivo. Trampuž ima vse naravne zmožnosti za gledališkega umetnika in zato se mu mora dati prilika, da bo napredoval kolikor mogoče hitro. Predvsem dober mladostni ljubimec bo. Njegova igra bo zelo okusna in umetniška, kakor je to dokazal kot Janko v „Vrtoglavcih“, „Ljubezen treh kr.“, „Red iz nravn.“ in drugod. — Damsko osebje ni odgovarjalo zahtevam našega gledališča. Predvsem nismo imeli nobene slovenske ljubimke in je tudi še kmalu ne bomo imeli, ker ni naraščaja. Gospa Avg. Danilova je gotovo velika umetnica z izborno naravno in karakteristično igro. Toda ima zelo določen delokrog: intrigantka, karakter, druga junakinja in izborna salonska dama. Prva junakinja ali moderna žena pa se ji ne posreči v toliki meri, kakor na pr. Borštnikovi. Ona je izborna Hanna („Voznik Henschel“) in imenitna kraljica Elizabeta („Maria St.“), toda nobena Nora. Njena igra ljubi včasih staro pozo in patos, v ljudskem tipu pa jo odlikuje velika naravnost in tu je v svojem elementu. Krasno je igrala perico Gervezo („Ubijač“) in Pagevo („Vesele žene v.“). Če hoče in je razpoložena, igra divje in strastno, toda tako naravno in s toliko umetnostjo, da publika nervozno in napeto zasleduje njeno igro. To se je posebno videlo pri tujski predstavi „Ubijača“, ko so preprosti ljudje med pavzo in igrji živahno debatirali samo o njej in njeni igri.

Gospa B. Bukšekova je tako izborna komična starka in salonska dama, da si boljše ne moremo misliti. Letos je igrala z velikim umevanjem in karakteristiko ter pokazala, da je velika umetnica. Igrala je mnogo vlog svoje stroke in postala zelo priljubljena. Kadar je v svojem elementu, se publika nasmeje do solz. Omenim naj te-le njene vloge: Emerencija („Pred poroko“), Charlejeva teta, Juno („Orfej v p.“), čarovnica („Pepelka“) in dr. — Gg. Settilova in Kreisova sta dobri igralki. Damskega naraščaja, kakor smo omenili, nimamo in to bomo v par letih bridko občutili. Gdčna. Vera Danilova je edina mlajša slovenska umetnica, ki ima mnogo smisla za nekatere vloge, na pr. domišljave zaljubljenke in posebno v pravljicnih igradah. Dobro je igrala v „Pepelki“, „Sneguljčici“, „Zimski pravljici“, „Pred poroko“ i. dr. ter se v takih vlogah občinstvu zelo priljubila.

Br. L.

NB. Priobčujemo to poročilo, a nič kaj veseli. Zdi se nam nekako — teorija; zakaj praksa je — smrt ljublj. gledališča.

Ur.

RAZNOTEROSTI.

† Josip Premk. Josip Premk je bil rojen 13. februarja 1889. v Ljubljani. Dopržil je 3 gimnazijske razrede na I. državni gimnaziji. Bavil se je vedno, že v svoji šolski dobi s pisateljevanjem. Potoval je po Bosni in Hercegovini ter bil, če smemo soditi po nekem listku v „Slov. Narodu“, ki je izšel prošle zime, tudi v severni Albaniji oziroma v Skadru. Bil je vedno šibkega zdravja. Dne 15. oktobra 1912 je šel k vojaku v Kanal pri Gorici, a bil je že tedaj težko bolan. Kmalu (čez 10 dni) so ga superarbitrirali in odpustili. Ker je mislil, da mu bo izprememba zraka olajšala njegovo bolezen, se je napolil letos spomladi v Devin, pa kmalu se je vrnil še teže bolan v Ljubljano. Legel je, a nič več vstal. Dne 3. julija 1913. je zaspal za vedno. Niti tedaj, ko je bil že na smrt bolan, ni miroval, ampak še nadaljeval svoj pričetni roman: „V trudnem poslu“. Delo je ostalo nekončano. Pokojnik je bil „Slovanu“ veren sotrudnik z verzi-in s prozo. Leta 1911 je priobčil črtico „Čudodelno rožo“, leta 1912: „Koncert“, „Na razpotju“, „Tomaž Gregorin“, „Hektor in gospodična“; leta 1913: „V poslednjih plamenih“, „Aforizmi“, „Smrt berača Damjana“, a prinesemo še „Dete“ in začetek romana „Judovska gospoda“. V „Matici Slov.“ je leta 1912 priobčil novelo „Madež“, ki je vobče doživela ugodno kritiko. — Pokojnik je bil vsekakor zelo nadarjen; njegove študije so bile neznatne, a kljub temu ga poleg njega nimamo mlajšega beletrista, ki bi ga mogli imenovati le epigona moderne. S svojim bohemskim življenjem in značajem je pospešil svoj razvoj v smrt. V težkih naših razmerah si je težko pomagala. Bil pa je dobročuden fant, ki mu za dolgo nisi mogel zameriti ničesar.

† Nikola Aleš. Nikola Aleš je umrl dne 10. julija t. l., 61 leto star. „Bil je patriarh češke obrazovalne umetnosti, umetnik, ki so ga inteligenca, ljudstvo in umetniki vseh skupin enako uvaževali in ljubili, po tej strani in po strani umetnosti pri nas edinstven pojav. Mož brez katerekoli fraze, zlatega srca, v svojem življenju in v svoji umetnosti naravnost vtelešenost lastnosti izumirajočega dobrega češkega človeka starega kova“. Tako piše „Maj“. Aleš je bil, kakor Smetana, češki umetnik, o katerem ni bilo v nobenem oziru nobenega dvoma. Samoraslost in svojekovnost njegove umetnosti tiči v najmanjši njegovi črti; velik je bil njegov kompozicični dar; v Monakovem so se med mojstri kazali Aleševi kompozicični čudeži. A pred vsem je bil Aleš češki slikar; prožil je v sebi zgodovino češko, nosil je v sebi boli in radosti, slavo in sramoto vseh prejšnjih generacij, zgod-

vina naroda je bila njegova lastna zgodovina in iz tega čuta je vzrastla njegova narodna umetnost. Želel je imeti narod nepokvarjen, zato je tako rad slikal za deco. V vsakem kretu svojega peresa je klical narodno energijo in moč, svobodo in demokratizem — pol deteta, pol junaka, mož dobrotivosti in ljubavi naravnost biblijske, ter obenem: „Kar Čeh, to hejtman“.

Dr. K. Glaser. Dne 18. julija je umrl v Gradcu v bolnici. V Ljubljani smo za njegovo smrt zvedeli šele štiri dni pozneje. Pokopan je v svoji rojstni župi, v Hočah pri Mariboru. Umrl je kot eden izmed mnogih in vendar Glaser ni bil le število; Glaser je imel vsebino. Pokopali so ga brez besede in vendar je pokojnik v zadnjih letih tako strašno čutil srčno potrebo javnega priznanja. V istini, usoda Glaserjeva je bila žalostna! Karkoli je poizkušal v zadnjih letih, vse mu je izpodletelo. Ni več objektivno, pravilno meril svojih moči; zaril se je v — samega sebe, v svojo prošlost in v svoje delo in sumil vsepovsod neprijatelje, dasi jih faktično ni imel. Kakor literarna njegova dela, ki so pričala često proti njemu, tako so ga pustili samega tudi otroci zakona. Brez rodbine in brez slave je živel in umrl ter legel v grob — na vaškem pokopališču, on, ki je brez dvoma s svojim znanjem segal daleč v svet.

Nekako l. 1901. je v „Matici Slov.“ sprožil misel o „Prevodih iz svetovne književnosti“. Te je smatral za važen del svojega življenjskega programa, a baš tu je doživel popoln polom. Sam je prevedel več Shakespearejevih stvari, a prevodom je kljub strokovnemu znanju prevajalčevemu nedostajalo krepke, samorasle svežine, ki je izraz lastnega življenja. Glaser ni bil dorastel našemu današnjemu pesniškemu slogu.

Vso tragiko Glaserjevih stremiljenj in zablod kaže pismo, ki ga je letos o „Prevodih“ pisal „Matici Slovenski“. Zato ga tu priobčujemo:

„Kakor vseučilišni dijak sem imel na Dunaju v Stritarjevem klubu predavanje o lužičko-srbskih narodnih pesmih, ker me je Haupt in Schmalzerjeva izdaja teh pesmi v knjižnici hočkega dekana jako zanimala. Prvi moj spis objavljen se je bavil s rusinskim pesnikom Taras Ševčenkom in prvi moj prevod je bil „Hubička“ od Čehinje Karoline Svetle. Ko sem bil na Dunaju na dopustu zaradi staroindijskih študij, me je po dveh semestrlih vprašal dotični profesor, hočem li za doktorsko disertacijo imeti filologično ali literarno nalogo. Rekel sem: literarno. Dal mi je nalogo: Kako je indijski pesnik Bona v 6. stoletju iz epične pesmi Kumarasambhava napravil gledališčno igro „Parvatina možitev“. Disertacijo je natisnila dunajska akademija znanosti 1883. l., ko sem promoviral. Rekel mi je na to: Zdaj pa preložite igro na nemški jezik. Igra je imela ali ima 110 kitic. Storil sem to in posnemal indijski metrum. Bil je prof. Bühler zadovoljen. Iz 1881. l. od 5. orientalskega shoda sem bil znan z vadniškim učiteljem Lj. Fritzejem, ki je bil par iger prevedel iz sanskrita na nemški jezik. Tudi on je odobril prevod, pri katerem mi vobče ni popilil niti jedne vrstice, pa svetoval mi je, ne posnemati indijski metrum nego povsod rabiti samo peterostopne jambe. Storil sem to brez vsake tuje pomoči in objavil nemški prevod v izvestju tržaške gimnazije 1886. l. in doživel je prevod splošno priznanje. Prepis jedne ocene je priložen. Lepi uspeh doktorske disertacije, mojega v posebni knjigi 1885. l. izdanega življenjepisa českega učenjaka Vanička in že takrat izdelanega in odobrenega spisa: „Der indische Student“ mi je dal povod, da sem 1886. l. začel pisati „Zgodovino slov. slovstva“ v dnevnikih prostih urah in v večernih urah pa prevajati Shakespeara in to je bil

program za 15 let do konca mojega službovanja. Iz tega se razvidi, da sem gledal samo na korist slovenskega slovstva, ker sem djal za toliko dobo orientalske študije z lepimi uspehi več ali manj na stran. Pri prevajanju Shakespeara mi je poleg omenjenega L. Fritzeja služil za zgled slavni nemški srednješolski profesor Herm. Prahsmann, jeden najodličnejših matematikov, oni, ki je spisal 5 knjig za nemški poduk in jedno knjigo za latinski poduk v srednjih šolah ter se v 51. l. svoje dobe začel učiti sanskrita ter je indologom spisal ali sestavil odličen indijski slovar in prevel vseh 1028 indijskih slavospevov Rigveda v krasni metrični obliki. Bil je tudi pevovodja dijaškega pevskega zbora na svoji gimnaziji v Stettinu. Nemški pisatelj Otto Hauser na Dunaju prevaja na nemški jezik pesniška dela prvih narodov na svetu in sicer iz več kakor 20 jezikov pa ni pesnik nego odličen igralec na glasovir. Tudi Matica naj izdaja v prvi vrsti pesniška dela in sicer najodličnejših pesnikov velikih kulturnih narodov, ker nam to povišuje ugled pred svetom in ker druga dela lahko najdejo druge založnike. Jaz imam v načrtu prevedenega tudi Calderonovega „Čudodelnega magus“ in l. spev Camoensovih „Lusiad“. Posnemal sem v tem obziru českega pesnika Vrchlickega, ki je gotovo iz rodoljubja in ne iz pesniške dispozicije prevajal iz drugih literatur. Kdor hoče prevajati pesnike, mora biti pevec ali muzik in ne pesnik. Imeniten česki zdravnik in profesor Albert je izdal dve knjigi nemških prevodov česke poezije. Česki učenjak Al. Vaniček je bil najpoprej jurist, potem klas. filolog, gimn. profesor in ravnatelj in je umrl kakor vseučilišni profesor sanskrita. Zlagal je lepe nemške pesmice, pa jih ni objavljaj; jaz sem prvi Čehom poročal o tem dejstvu v zgoraj omenjeni knjižici.

Nekaj splošnih opazk mi še naj bo dovoljenih pri tej priliki. Lani ob smrti Aškerčevi sem izrekel v „Ilustrovanem Tedniku“ željo, naj se v naši mali domovini prenehajo provincijalne struje na polju slovstvenega delovanja, Kranjec naj ne prezira štajerskega Slovenca. Več duhovnikov pisateljev na Štajerskem je izreklo to mnenje. Postopanje Sl. Matice proti Macunu glede njegove „Književne zgodovine Slovenskega Štajerja“ je Macuna pobilo tako, da je ob tej priliki zbolel in prerano umrl. To je grozovito dejstvo. Moja želja je, da se meni stvarno pove, kaj se očita prevodom in naj se ne odklonijo vsi na enkrat, jaz nimam nič proti temu, če kdo kaj izpremeni. Tudi usoda moje „Zgodovine slov. slovstva“ je žalostna, ker Matica skozi 12 let odklanja vse, kar ji pošljem. Če sem koga razžalil, rad prekličem to, pa nisem imel namena koga žaliti, tudi ne škodovati komu, posebno ne g. Premka, katerega sem hotel poboljšati.

Ker je letos 50 let, ko sem si pod vplivom Trstenjakovih spisov postavil cilj svojemu življenju in ker je letos 30 let, ko sem promoviral iz sanskrita, naj me Matica zopet sprejme med pisatelje; če ona stori to, dobi po moji smrti za primerno ceno Macunovo korespondenco. Jaz sem v nedeljo v Kapfenbergu govoril z obema rodbinama, ki imate to korespondenco in izjavile ste, da prepuščate to korespondenco, če pridem zopet med pisatelje. Odkar sem dovršil gimnazijske študije, se meni v mojem življenju ni izpolnila nobena še tako skromna želja; naj se mi vendar enkrat izpolni ta želja; jaz ne iščem nobene časti in nobene koristi, nego na stara leta pravičnost in dobrohotnost.

Gradec 23. I. 1913

K. Glaser

Slikarja napisov in lakirarja,
dekoracijska, stavbena in po-
 hišvena pleskarja

Delavnica: Igriške ulice št. 8
 Telefon 154

BRATA EBERL

LJUBLJANA

Tovarna oljnatih barv, laka in
firneža z električno gonilno
 silo

Trgovina in pisarna: Miklošičeve
(Francišškanske) ulice 6

Gričar & Mejač

Ljubljana

Prešernove (Slonove) ulice št. 9

priporočata svojo največjo
in najstarejšo trgovino z

**izgotovljenimi
oblekami**

za gospode in dečke, gospe
in deklice po najnižjih cenah

Predmeti, katerih ni v za-
logi, se izdelujejo po meri
točno in ceno na Dunaju.

Velika in moderna
zaloga oblek
za gospode, dečke, in otroke

A. KUNC

Ljubljana

Dvorni trg števil. 3

(na voglu Zidovske ulice)

Strokovnjaška postrežba z
izbornimi izdelki, po nizkih
stalnih, na vsakem pred-
metu označenih cenah.

Naročila po meri točno in pri-
znano dobro.

imam večjo zalogo

VOZOV

vseh vrst. Vozove izdelu-
jem po najnovejši dunaj-
ski in pariški modi; tudi
stare vozove jemljem v
račun po visoki ceni.

Franc Visjan

izdelovatelj vozov

Ljubljana, Kolodvorske ul. št. 25

Naslov za brzjavke: Kmetška posojilnica Ljubljana. :: Telefon št. 185. :: Ziro-konto pri avstro-ogrski banki. :: Račun pri avstr. pošt. hran. št. 828.406, pri ogr. pošt. hran. št. 19.864.

KMETSKA POSOJILNICA

Stanje hranil. vlog
dvajset
milijonov

Ljubljanske okolice

r. z. z. n. z. v Ljubljani — obrestuje
hranilne vloge po

4³/₄ %

Rezervni zaklad
nad pol
milijona

brez odbitka rentnega davka, katerega plačuje posojilnica sama za svoje vložnike. Sprejema tudi vloge na tekoči račun s čekovnim prometom in jih obrestuje od dne vloge do dne dviga, na kar se opozarjajo zlasti trgovci in denarni zavodi po deželi.

Največja slovenska hranilnica!

Mestna hranilnica ljubljanska

je imela koncem leta 1912 660 milijonov kron denarnega prometa, 42 milijonov kron vlog in 1 milijon 330 tisoč kron rezervnega zaklada. Sprejema vloge vsak delavnik in jih obrestuje po

4¹/₂ %

brez odbitka. Hranilnica je pupilarno varna in stoji pod kontrolo o. kr. deželne vlade. - Hranilnica posoja na zemljišča in poslopa proti 5¹/₄% obrestim in najmanj 3/4% amortizacije. Za varčevanje ima vpeljane lične domače hranilnike. - Posoja tudi na menlo in vrednostne papirje.

Ljubljana, Prešernova ulica števil. 3.

Največja slovenska hranilnica!